

Danspassen op een lijdensweg

Een half jaar in de DR Congo

januari – juni 2009

Jan Blacquièrè

Titel Danspassen op een lijdensweg; een half jaar in de DR Congo
Auteur Jan Blacquière
Drukwerk BookPresso (www.bookpresso.nl)

  2018, Jan Blacquière

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of auteur.

Week 1

Zaterdagochtend 10 januari, 5 uur. Keurig thuis opgehaald door een chauffeur van Defensie. We zoeven in een grote dienstauto over de A4 richting Schiphol. Het is zover. Afscheid nemen is helemaal niet fijn, maar als je er lang naar hebt toegeleefd gaat het wel. Een kleine 14 uur later land ik op het vliegveld van Kinshasa. Prima vlucht gehad met een overstap in Parijs. Wat een overgang: van -10 in Parijs naar +30 graden in 'Kin' zoals ze hier zeggen. Broeierig warm, chaotische taferelen, gedoe met koffers, paspoorten, inentingenboekje, stempels, lawaai, trekken en duwen. Je wordt direct aangesproken om je te helpen, je koffers te dragen, je te beveiligen of gewoon om geld te vragen. Blanken hebben geld! *Patron* en *chef* zijn veelgebruikte termen. Ik heb gelukkig al hulp. Mijn voorganger Frits staat op me te wachten. Alles in de hand! Weer in een grote dienstauto, maar nu even anders. Niets zoeven, niets wat op een A4 lijkt. Alles waarvan je denkt dat het niet mogelijk is, gebeurt in Kinshasa. Maar dat zal de komende tijd voor mij en ook voor jullie langzaam maar zeker duidelijk worden.

Wat ga je nu eigenlijk precies doen in Congo? Zitten daar dan Nederlandse militairen? Is dat niet Zaïre of zo en heeft België daar nog iets mee te maken? Is het daar gevaarlijk! Congo was inderdaad lange tijd een Belgische kolonie maar werd in 1960 onafhankelijk. Ook heette het tijdelijk Zaïre. Congo is de laatste tijd regelmatig in het nieuws. Rebellenleider Nkunda, een tutsi, gaat de laatste tijd met een leger van 6000 man in Oost-Congo tekeer, met als argument dat hij de tutsi's in dat gebied wil beschermen tegen de 'genocide hutu's', verantwoordelijk voor enorme slachtingen onder de tutsi-bevolking eind jaren negentig in het grensgebied met Rwanda. Stammenstrijd, onderdrukking van minderheden, diverse betrokken buurlanden, maar vooral een onvoorstelbare rijkdom aan bodemschatten in Oost-Congo (en de daarmee gepaard gaande zeer ongelijke verdeling tussen schatrijk en straatarm) vormen de elementen voor een uiterst ingewikkelde en instabiele situatie, voornamelijk in het Grote-merengebied, waaronder in de Oost-Congolese provincies Ituri, noord- en zuid Kivu. Dit heeft eind vorige en begin deze eeuw geleid tot diverse gewapende conflicten, honderdduizenden doden, vreselijke verkrachtingen en plunderingen. Druk van de internationale gemeenschap en de aanwezigheid van een grote militaire presentie van de Verenigde Naties (VN) en een veel kleinere van de Europese Unie (EU) heeft de situatie onder meer stukje bij beetje verbeterd. Maar het blijft een kruitvat.

Het is hier al vroeg donker. De chauffeur omzeilt diepe gaten in de weg. Straatverlichting ontbreekt voor het grootste deel. Verkeerslichten doen het nauwelijks. De plaatselijke medeweggebruikers (en dat zijn er veel) zijn zonder uitzondering slecht verlicht. Bomvol met mensen of goederen geladen Volkswagenbusjes, met aan de buitenkant hangende jongeren, bewegen kris-kras over de stoffige (en nu in het regenseizoen regelmatig volledig blank staande) wegen, soms stapvoets rijdend, plotseling stoppend, kerend op een eenrichtingsweg (maar dat staat nergens, want geen verkeersborden) en daartussendoor glimmende SUV's van internationale (hulp) organisaties, zwarte Mercedesen van autoriteiten, mensen met krakende handkarren, zwarte mensen te voet in donkere lompen kleding midden op straat, schuifelend door uitlaatgassen en vette rook van de overal aanwezige (vuil ver-) brandjes. Ik ga in een komende nieuwsbrief nog wel even verder met de beschrijving, want daar heb ik nog veel meer tekst voor nodig.

Vanaf 2005 is de EU in Congo aanwezig met de EUSEC-missie waar ik deel van uitmaak. De commandant is een Franse generaal en de voertaal binnen de organisatie is het Frans. Het gaat om adviseren en assisteren van de Congolese regering op het gebied van de inrichting van veiligheid, in een brede zin van het woord. Daarbij is ondersteuning aan het Ministerie van Defensie voor de opzet en inrichting van het leger de taak van ons, EUSEC. Advies en hulp bij politie en justitie wordt door de EUPOL-missie verzorgd. 'Security Sector Reform' is de term waarom het hier draait. Binnen EUSEC is een taakverdeling gemaakt. Een deel van de bijna 50 (voornamelijk) militairen (en ik dus ook) werkt in en vanuit Kinshasa. Een ander, groter deel werkt vanuit een aantal militaire nederzettingen in Oost-Congo. Zij zijn meer uitvoerend bezig en staan in nauw contact met vertegenwoordigers van in totaal

16 Congolese brigades (rond de 40.000 militairen, waarvan een kleine 3% vrouwen). Belangrijkste taak van de 'uitvoerders' de afgelopen 3 jaar was het registreren en maandelijks uitbetalen van de Congolese militairen, een erg arbeidsintensieve klus. De adviseurs zijn in Kinshasa verdeeld over een aantal onderdelen van de defensietop. Een adviseur voor de commandant van de krijgsmacht, een voor de landmacht, een voor de luchtmacht, een voor operaties, een voor logistiek en nog een paar. Ik ben adviseur binnen het kabinet van de Minister van Defensie. Komende week hoop ik de minister, samen met mijn eigen commandant, voor het eerst op zijn bureau te ontmoeten. De afspraken zijn gemaakt, maar dat wil op zich in dit land niet zeggen dat je dan ergens vanuit kunt gaan. Toch wel bijzonder.

Na een rit van een kleine drie kwartier arriveren we bij de gebouwen van EUSEC. Een zestal villa's uit vervlogen tijden in een van de betere delen van Kin. Ik krijg tijdelijk een kamer toegewezen in een van de huizen. Ik bel even naar huis: 'ik ben er'. Gelukkig goede verbinding. Frits en ik zijn de hele week samen aan het overdragen, overnemen, kennismaken en verkennen. Veel informatie, presentaties, nieuwe gezichten, indrukken. Inmiddels ben ik 'in charge' en heb ik kamer, bed, klamboe, kasten, badkamer, computer en telefoon overgenomen. Ik woon in 'Villa Historique' (foto). Het is rustig in Kinshasa. Ik maak mij geen zorgen om de veiligheid. Ook in het oosten is het gelukkig weer voldoende veilig. Wel kan alles heel snel veranderen. Ik ga een interessante tijd tegemoet!

Week 2

En gaaaaààrde! Mes respects, mon colonel, nous sommes à vos ordres !!! Het groepje militairen dat op wacht zit bij de ingang van het ministerie springt voor me in de houding en presenteert het geweer bij wijze van eerbetoon. De commandant van het geheel schreeuwt de woorden uit. Wat een gedoe allemaal, denk ik stiekem, maar sta stil, groet uitgebreid terug en wens de heren een goede dag. Ik ben dan overigens al twee slagbomen tegengekomen die vlug werden geopend bij het zien van mijn EUSEC-auto. Een dagelijks terugkerend ritueel aan het einde van mijn 'woon-werkverkeer' van ongeveer zes kilometer. Een zware, maffe, bedompte lucht vult het gebouw. De stenen traptreden naar de eerste verdieping zijn alle gebroken, maar ondersteund door blokken hout en bakstenen. Er is ook een lift, maar die gebruik ik maar niet. Ik zie mijzelf in gedachten al ergens tussen de etages klem zitten met tien Congolese collega's. En het is al zo benauwd. Weer 32 graden vandaag! Bovenaan de trap een gang in. Bij de klapdeuren twee militairen die opstaan en de houding aannemen. 'Ik hoop niet dat die procedure standaard wordt gevolgd bij iedere deur die ik passeer', dacht ik toen in mijn onschuld nog. Inmiddels weet ik beter. Overigens klaag ik niet, want voor de generaalsrangen wordt buiten door een speciale soldaat bovenop het geschetste eerbetoon nog een soort trompet gehanteerd, een gedeukte koperen toeter waaruit een respectvol signaal behoort te klinken... Dat zou me echt te veel worden. Ik open mijn bureauruimte met een sleutel. Dat moet in elk geval, want een deurklink is er niet. Voor Congolese begrippen een keurige ruimte, voor onze standaarden niet. Vol hoopjes 'zaagsel' op de vloer (soort houtworm) en onder het stof. Achter mij iets van een kast die voor diverse doeleinden kan worden gebruikt, waaronder die van kast. Maar ik moet daar voorlopig ook helemaal niet zijn. Ik loop rond in de gang waar de mensen van het kabinet van de minister werken, vraag, zoek contact, klop de deuren die dicht zitten (allemaal, in tegenstelling tot wat ik gewend ben). Ook maak ik opmerkingen om het ijs te breken (wat minder toepasselijke uitdrukking in dit kader), schud vele handen en stel mij netjes voor. Vele mooie en charmante mensen met moeilijke namen, maar die heb ik ook. Opschrijven die namen, goed onthouden! Soms wordt mij vriendelijk duidelijk gemaakt dat ik iemand net al een

hand heb gegeven. In het begin lijken al die zwarte mensen veel op elkaar en is het onderscheid voor mij erg lastig te maken. Daar hebben ze bij mij, om begrijpelijke redenen, wat minder moeite mee.

Vooruit, even een beetje geschiedenis tussendoor. (Heb ik niet van mijzelf¹, maar ik vind dat het in de brieven moet en het is voor de meeste lezers trouwens wel degelijk nieuws). Het grondgebied van de huidige Democratische Republiek Congo (DRC) was vanaf 1908 een Belgische kolonie en werd in 1960 onafhankelijk onder de naam Congo-Kinshasa. In 1965 kwam Joseph Mobutu aan de macht en hij doopte het land om tot Zaïre. Mobutu regeerde zijn land op corrupte en autocratische wijze en speelde verschillende (etnische) groepen tegen elkaar uit om aan de macht te blijven. Democratiseringsprocessen onder druk van de internationale gemeenschap, begin jaren negentig, liepen op niets uit. In 1996 kwamen de Banyamulenge, een etnische groep van Tutsi-afkomst, in opstand tegen Mobutu. Met steun van andere dissidente groeperingen en onder leiding van Laurent Désiré Kabila, werd Mobutu verdreven. Wel kwam er daarbij de nodige militaire steun van Rwanda en Uganda aan te pas. Kabila greep de macht en noemde het land DRC. Eind 1998 wilde Kabila dat de Rwandese troepen die hem in het zadel hadden geholpen, het land zouden verlaten. In Bukavu en Goma (steden in Oost-Congo) braken gevechten uit tussen het Congolese leger en achtergebleven Rwandese militairen. Dit was het begin van de gewapende opstand tegen Kabila. Het conflict breidde zich snel uit en in de regio waren verschillende Afrikaanse landen militair betrokken. De oppositie tegen Kabila kreeg steun van de legers van Rwanda en Uganda. Zij waren aanvankelijk aan de winnende hand en hadden de buitenwijken van Kinshasa al bereikt, toen Kabila militaire steun vroeg en kreeg van de legers van Angola, Namibië en Zimbabwe. Een grootschalige oorlog brak uit, waarbij zeven landen betrokken waren. Kabila wist de opstandelingen terug te drijven naar het Oosten van Congo. Op 16 januari 2001 werd Laurent Kabila door een lijfwacht vermoord (vorige week een nationale gedenkdag). Zijn zoon Joseph werd uitgeroepen tot zijn opvolger.

Ik heb geluk en kan direct al een vergadering bijwonen onder leiding van minister Mwando Simba van defensie. Een groot personeelsregistratieproject, uitgevoerd door EUSEC en het Congolese leger, wordt officieel afgesloten. Chef Protocol loopt zenuwachtig met naambordjes te rommelen. Aan de glimmend gepoetste eikenhouten tafel moeten de belangrijkste militaire commandanten en adviseurs op de meest passende wijze worden 'neergezet'. Als het bijna 10 uur is, wordt medegedeeld dat de vergadering is uitgesteld tot 11.30. De minister moet nog terugkeren van een vergadering in het presidentiële paleis. 'Kan gebeuren', dacht ik toen in mijn onschuld nog, anderhalf uur wachten. Inmiddels weet ik beter. De bordjes worden voor de zoveelste keer verwisseld en verschoven. Personeel rent door elkaar. Stoelen, sommige nog in plastic, worden bijgeplaatst en weggehaald, de airco wordt uit, harder, zachter, uit en te hard weer aangezet. Snoeren, kabels van camera's en projectoren, nieuwe batterijen in de afstandsbediening van de tweede airco. Ook die gaat aan en uit en aan. Niet te geloven, wat wordt het hier koud! Maar Chef Protocol zweet er niet minder om. In de voorbereidingsfase zit ik naast de commandant van EUSEC aan het midden van de tafel, vervolgens verschuift mijn bordje naar de rand en als de vergadering om 12.30! begint, zit ik gelukkig nog net ergens op een tweede rij. Anderen worden naar de gang verwezen. Toch niet belangrijk genoeg. Maar dan, de minister komt binnen. Op commando gaat iedereen staan. '*Asseyez-vous messieurs, ce n'est pas nécessaire!*' Kijk, dat spreekt mij aan, snel gaan zitten, wel netjes, maar niet te overdreven. De minister blijkt de vergadering geconcentreerd maar ontspannen te leiden, met verve en warempel met humor. 72 Jaar oud is hij en een ervaren bestuurder. Ik heb hem nog niet persoonlijk ontmoet. De gemaakte afspraak ging niet door. Vind ik inmiddels helemaal niet vreemd meer.

¹ Kris Berwouts, *Landenreeks - Congo* 2001
Mensen, politiek, economie, cultuur, milieu

Week 3

Even dacht ik dat ik het niet goed had verstaan. We eten vanmiddag krokodil. Mijn eerste reactie ligt voor de hand: da's nog altijd beter dan dat ie ons eet! Inmiddels heb ik die bewuste maaltijd achter de rug, of beter gezegd achter de kiezen. Een vet stuk 'grillade', geen vlees en geen vis. Maar dat klopt ook: een krokodil zwemt daar immers zo'n beetje tussendoor. Geen aanrader dus. Overigens is het eten hier prima. 's Morgens een Frans ontbijtje: stokbrood, *confiture*, *beurre*, wat *jambon* en *fromage* en natuurlijk du café. Vind ik prima. Tussen de middag kom ik 'thuis' eten. Ik durf het nog even niet aan om de Congolese lunch te gebruiken, dat komt nog wel. Die zware, wat onaangename lucht op het ministerie heeft daarmee ongetwijfeld te maken. Bij EUSEC wacht in de meeste gevallen een goed maal. Antilope, stukje vis, reuzen garnalen (*cossa-cossa* genoemd) of kip, met rijst, soms frites, salade, aardappelen, maar ook wel pasta, pizza of couscous en af en toe Congolese groenten zoals de spinazieachtige *pundu*. En natuurlijk overal stokbrood bij en ook een soort rode peper papje. Daarbij is onze sambal slechts kinderspel. Een internationale keuken, bereid door lokaal personeel. 'Heb je nog wat water, papa?' '*Biensûr patron*'. De oude kok knikt en zet een volle kan op tafel. Nee, niet uit de kraan, maar uit een fles. En dan het fruit! Heerlijke zoete ananas, zongerijpte passievrucht, mango, een banaan zoals een banaan nog nooit heeft gesmaakt en een heel scala aan vruchten waarvan ik de namen niet ken. Allemaal lekker. Zondagmorgen in alle vroegte even hardgelopen. Twee rondjes door de ambassadewijk want er moet gecompenseerd worden! Na een half uurtje is het me al te veel. 29 Graden, stoffig, badend in het zweet en drukkend warm. De vele bewakers langs de route kijken mij meewarig na. De jongen die deze keer op mijn auto heeft gepast, krijgt de gebruikelijke hoeveelheid geld.

In januari 2001 was Joseph Kabila slechts 29 jaar jong. In tegenstelling tot zijn vader zocht hij al snel toenadering tot de internationale gemeenschap. Joseph begon een inter-Congolese dialoog die leidde tot een overeenkomst tussen de belangrijkste strijdende partijen. De ondertekening vond plaats in het Zuid-Afrikaanse Sun-city (april 2003). Er kwam een interim-grondwet tot stand en een nationale overgangsregering werd gevormd. De burgeroorlog werd formeel beëindigd. De overgangsregering moest de Democratische Republiek Congo (DRC) gedurende een transitieperiode regeren en omvormen tot een stabiele en vreedzame samenleving met democratisch gekozen en gecontroleerde bestuursorganen. Onderdeel van haar taak was het ontwerpen van een nieuwe grondwet en het organiseren van vrije verkiezingen. Maar wat was die transitie een moeilijk proces! Niet alle gebieden in de DRC kwamen onder controle van het nationale leger en niet alle rebellen-groeperingen zijn gedemobiliseerd of geïntegreerd in dat nationale leger. Op 30 juli 2006 vond de eerste ronde plaats van de presidentsverkiezingen. Tegelijkertijd kozen de Congolezen de leden van de Nationale Vergadering. Op 29 oktober de verkiezingen voor de provinciale parlementen, tegelijk met de tweede ronde van de presidentsverkiezingen. Er waren 33 kandidaten in de race voor het presidentschap. De twee belangrijkste kanshebbers waren Joseph Kabila en diens naaste rivaal Jean-Pierre Bemba. Kabila heeft zijn aanhangers vooral in het oosten van het land. Daar heeft de burgeroorlog miljoenen slachtoffers gemaakt en wordt Kabila overwegend gezien als vredestichter. In het westen van Congo is er weinig gevochten. Hier was Bemba de belangrijkste kandidaat. Bemba is leider geweest van een door Uganda gesteunde rebellenbeweging en zit momenteel in Den Haag. Een proces bij het Internationale Strafhof vanwege oorlogsmisdaden, gepleegd in de Centraal-Afrikaanse Republiek. Joseph Kabila won de verkiezingen.

Nog even over mijn hevig vervuilde kamer op het ministerie. Daar ga ik zo toch zeker niet in zitten werken? Even om raad gevraagd bij de dames van het secretariaat. Dan moet u Annie hebben, de schoonmaakster van de afdeling. Een minuut later komt ze zich al bij me melden en ze heet echt Annie. Ik weet inmiddels hoe het werkt en geef haar wat geld. Ze gaat direct aan de gang. Ordners uit de kast, wolken met stof, spinnenwebben, kevers en andere beestjes. Ik zet het bureau onder het raam, klim er bovenop en wurm de roestige gordijnhaakjes los. Vette, zwarte aanslag. Wil je alles even nat

afnemen met een sopje en ook de gordijnen voor mij wassen Annie? Is helemaal geen probleem, zegt ze. Maar of ik wel zelf even schoonmaakmiddel wil meebrengen, want dat heeft ze helaas niet. Ze is slechts met stoffer en blik in de weer. En ik maar steeds denken dat een schoonmaakster iets 'schoonmaakmiddelachtigs' heeft. Er moet ergens wel een stofzuiger zijn, maar nu even niet. Even wennen. Wat hebben wij het toch goed in Nederland! Maar inmiddels is bijna alles geregeld. Mijn bureau is nu volledig stof-arm, de ramen zijn gedweild (bij gebrek aan spons en zeem), de gordijnen staan in een emmer met koud water en afwasmiddel te ontvetten en het tapijt is met de bezem netjes aangeveegd. *C'est l'Afrique!*

Zelfs op het ministerie zijn nauwelijks computers te bekennen. Slechts een handje vol en niet gekoppeld aan een netwerk. Wel een paar internetaansluitingen. Ook heeft een enkeling een eigen laptop. De fax op het secretariaat wordt niet als fax gebruikt. Nee, die doet het niet, maar wel handig om mee te kopiëren! Er wordt nog veel met pen en papier gedaan. Waarom ook niet, dat gaat toch ook goed? De minister is nog steeds niet beschikbaar. Hij is in het oosten. Zoals jullie weten is er van alles aan de hand. Rwandese troepen op Congolese grond. Nkunda is opgepakt. Verbazing en onzekerheid. We gaan het er nog uitgebreid over hebben. Of ik de viceminister dan misschien kan spreken? Zeker, maar wel de procedure volgen. Eerst een aanvraagpapier invullen, met naam, rang, nummer, gewenste persoon, reden, datum, tijd en handtekening. Ik vergis mij een dag en corrigeer mijn fout. Nee, kolonel, dat mag niet. Opnieuw, want doorhalingen op de formulieren kunnen natuurlijk niet. Het moet er wel netjes uitzien! Na een uurtje heb ik al antwoord en de volgende dag een open en hartelijk gesprek met deze Staatssecretaris. Opgeleid in België en een paar keer in Nederland geweest.

Vriendelijke mensen, getekende maar blijde gezichten en vergis je niet hoor: veel intelligente en goed opgeleide collega's. Maar wel in een van de armste landen ter wereld. Op mijn kamer komen ze nu al regelmatig even een praatje maken. Maar dat hadden ze in het stof ook wel gedaan!

Week 4

De conflicten in de regio van de Grote meren hebben een complexe ontstaansgeschiedenis. Een deel van de ellende is ontstaan in de koloniale periode. Zo werden er in Congo Belgische structuren over die van de traditionele koninkrijken en stammen gelegd. Toen de Belgen Congo verlieten, was er niets gedaan om de mensen voor te bereiden op de onafhankelijkheid. Er waren bijna geen hoger opgeleide Congolezen te bekennen, in die chaotische periode van machtsoverdracht. De leiders die de toekomst van het land bepaalden, waren niet in staat om goed functionerende staatsstructuren op te bouwen, ten dienste van de bevolking. Om aan de macht te komen, deden veel leiders een beroep op hun etnische achterban, waarmee de kiem werd gelegd voor de huidige problemen. Er werd daarnaast roofoverval gepleegd op instellingen, staatsmiddelen, natuurlijke hulpbronnen en ook op de bevolking. De afwezigheid van goed functionerende staatsstructuren wordt algemeen gezien als de kernoorzaak van de conflicten in deze regio. In de opbouw van staatsstructuren is het erg belangrijk dat een land een nationale identiteit ontwikkelt en dat verschillende bevolkingsgroepen integreren. Etniciteit is weliswaar niet direct de oorzaak van conflicten, maar de etnische verschillen worden vaak misbruikt om tegenstellingen aan te wakkeren en om andere motieven voor geweld een beetje te camoufleren. Een andere conflict oorzaak is de zogenaamde bevolkingsdruk in de kleine oostelijke buurlanden Rwanda en Burundi. Veel te veel mensen voor veel te weinig grond. Daarbij is er ook nog de 'klassieke strijd' tussen landbouwers en veetelers. De veetelers trekken met hun kudden van gebied naar gebied, op zoek naar vruchtbare grond. Maar dat is dezelfde grond die de landbouwers ook nodig hebben.....

Door de stad gaat het, voorbij de grote kerk links, langs de parlamentsgebouwen, naar het stadion, schuin rechts en vervolgens de grotere weg op richting het vliegveld. Ik begin de doorgaande routes in Kin al een beetje te kennen. Het is zaterdag, een uur of 10 en al 33 graden. We zijn met twee auto's op weg naar het militaire kamp van de zevende brigade in Maluku, een kleine anderhalf uur met de auto,

langs de brede Congo-rivier, stroomopwaarts. Voor me rijdt een EUSEC-chauffeur met drie dames aan boord, verantwoordelijk voor het gender-beleid binnen het Congolese leger (de positie van de echtgenotes en die van de vrouwelijke militairen). Anna-Maria, een Zweedse vanuit EUSEC, Gertrude namens het kabinet van de minister en Mamy, een projectmedewerkster. Ik rijd in mijn 'eigen' dienstauto en naast mij zit Tschimi, een lokale defensiefotograaf. We scharrelen door een haag van duizenden mensen die wachten om over te steken of gewoon niet wachten met oversteken, sommigen torsend met grote manden brood, groente, fruit, zakjes koud water in een grote zak, allemaal op het hoofd en ook balancerend met vele lagen verse eieren. Geen zebrapaden, wel hier en daar een uiteraard onverharde soort van stoep, waar nog net iets meer mensen lopen dan op de rijbaan, maar die eveneens in gebruik is bij de vele geel-blauw gebutste taxibusjes. We worden rechts ingehaald, zowel door achterop- als door tegemoetkomend verkeer. Plotseling, midden op de weg een stilstaand busje. Het valt erg mee. Lekke band, want geen compleet gebroken assen. Ik tel 22 passagiers, bekneeld op houten bankjes, vrijwel zonder tussenruimte in het busje gefrommeld. De chauffeur is bezig het wagentje op te krikken, terwijl de mensen er gewoon gezellig niet uitstappen. Onbegrijpelijke taferelen! Tien minuten verder verliest een auto een compleet linker voorwiel dat ons rechts met hoge snelheid voorbij rolt. Het is dat ik dit alles met eigen ogen heb aanschouwd.... Doel van het bezoek is de bezichtiging van een project op een kazerne dat mede door EUSEC is opgezet om vrouwen van militairen een opleiding te geven.

Er is een klas basisonderwijs lezen en schrijven en een naaiklasje waar kleding wordt gemaakt. Erg 'basic' maar erg belangrijk. Want wat is het geval. Ook de militairen van deze brigade, rond de drieduizend, zijn nu al geruime tijd in Oost-Congo op ruim 1500 km afstand ingezet. Gelukkig worden de salarissen inmiddels maandelijks uitbetaald, voor een groot deel dankzij EUSEC. Maar het totaalbedrag van omgerekend ongeveer 60 dollar voor een soldaat en 90 dollar voor een hoge officier wordt, ook aan het oostfront, contant aan de militairen uitgekeerd. En dan beginnen de problemen! Hoe moet dat

geld, of minstens een deel daarvan, nu bij de vrouwen terechtkomen (of bij de man als zijn vrouw militair is)? Geen betalingsverkeer via de bank mogelijk. Trouwens, wie zegt dat jij de vrouw bent van die man? Laat maar zien! Het komt veel voor dat er nog even niet wordt getrouwd, omdat de trouwakte alleen al ruim 100 dollar kost. Waar haal je dat geld in vredesnaam vandaan? Weet je dat een bouwvallig onderkomen van een paar lekkende vierkante meters in de buitenwijken van Kinshasa 70 dollar aan huur moet kosten? Ja, je leest het goed! En als de man sterft? Dat gebeurt hier nogal eens hoor. Je denkt toch zeker niet dat je in aanmerking komt voor een weduwepensioen? En dus gaan vele vrouwen op zoek naar hun mannen, soms kriskras door het land. Hoe ze er komen, weet bijna niemand, maar ze nestelen zich met hun kinderen in de gevechtszones, om toch maar bij hun partners te zijn. Maar dat is vaak toch ook geen oplossing. Kortom, de vrouwen moeten iets om handen hebben, een beetje productie, zelfvertrouwen, een klein beetje geld, onafhankelijkheid, trots, niet bij de pakken neerzitten!

Nog een paar conflictorzaken. Het zijn er helaas veel en dat maakt het hier allemaal zo ingewikkeld. Overbevolking in Rwanda en Burundi heeft geleid tot belangrijke migraties naar het relatief dunbevolkte Congo. Land en natuurlijke hulpbronnen boden uitzicht op een beter bestaan. De falende staat Congo en het daaruit voortvloeiende machtsvacuüm gaat gepaard met illegale exploitatie van de hier aanwezige natuurlijke hulpbronnen (zoals diamanten, goud, zilver, coltan en koper). Milities, rebellenbewegingen, buitenlandse legers en multinationals zijn betrokken. Gemaakte winsten en

belastingen worden gebruikt voor persoonlijke verrijking en aankoop van wapens. Daar heb je een voedingsbodem voor illegale wapenhandel, drugshandel en witwassen van geld! Bij dit alles helaas bijna geen regionale samenwerking. De diverse landen in de Grote Merenregio handelen voornamelijk vanuit eigenbelang en hun beleid is er in eerste instantie niet op gericht om regionale stabiliteit en ontwikkeling te realiseren. En dan zijn er nog de gewapende groeperingen die met steun van een buurland aanvallen plegen in het land van herkomst. In het noorden van Congo zijn dat groepen die banden hebben met Uganda en in het oosten rebellenbewegingen die contacten hebben met Rwanda. Als je denkt dat je dan alles wel hebt gehad, zijn er nog de uitzichtloosheid, de extreme armoede, de werkloosheid, gebrek aan onderwijs en gebrek aan gezondheidszorg en ziektes als aids die een voedingsbodem vormen voor conflicten. Juist op jongeren die geen uitzicht hebben op een menswaardig bestaan oefenen conflicten een grote aantrekkingskracht uit. Dat geeft een beetje (plunder)inkomsten en biedt een zekere mate van macht. Maar conflicten houden de onderontwikkeling in stand en ondermijnen de sociale voorzieningen. Daarom is het zo belangrijk om de mensen perspectief voor ontwikkeling te bieden, hoe moeilijk dat ook is.

Week 5

We hebben het er al even kort over gehad. EUSEC, de missie waar ik deel van uitmaak, is er om de Congolese defensieleiding te helpen om het leger op te bouwen. Achter die paar woorden gaat een hele wereld schuil. Natuurlijk, een goed opgeleid en getraind leger met goede spullen zal ongetwijfeld een positieve bijdrage leveren aan de veiligheid in Congo, want daar draait het allemaal om. Maar wat lezen we in de krant? De Forces Armées van de Democratische Republiek Congo, ofwel afgekort de FARDC zoals we de strijdkrachten noemen, trekken regelmatig plunderend, verkrachtend en moordend door delen van het land, voornamelijk in het oosten. Wat is dat voor een ongedisciplineerde troep om zo te keer te gaan en nog wel tegen je eigen bevolking? En wat horen we nog meer? Rebellen die daar slagbomen en andere versperringen over de weg zetten. En als je erlangs wilt, kun je je portemonnee trekken. Doe je dat niet, dan krijg je een wapen op je gericht, dat zo maar eens kan worden vastgehouden door een elfjarig jongetje. En hij schiet er ook nog mee! FARDC, rebellen, Nkunda, de rebellenleider die is opgepakt, Rwandese troepen op Congolees grondgebied, samen met de FARDC in de aanval op weer een andere groep. Hoe zit dat nu eigenlijk allemaal? Laten we er maar eens mee aan de slag gaan. Ik beloof nu alvast dat het een paar weken gaat duren, voor we het verhaal rond hebben. En dan nog! Natuurlijk blijf ik mijn ervaringen er een beetje doorheen fietsen. Een nieuwsbrief is immers geen geschiedenisboek.

Om er een klein beetje inzicht in te krijgen gaan we terug naar het jaar 2003, toen de burgeroorlog in Congo formeel werd beëindigd en een overgangsregering werd ingesteld. In een aantal akkoorden werd afgesproken dat de verschillende rebellengroepen hun wapens moesten inleveren, dat die groeperingen werden ontbonden en dat de rebellen konden kiezen tussen een leven als burger of een carrière in de FARDC, het vernieuwde Congolese leger. In het laatste geval moest je een integratietraject volgen en werd je een bedrag van 22 dollar per maand toegezegd. Koos je ervoor om burger te worden, dan kreeg je eenmalig 110 dollar in handen, vervolgens 25 dollar per maand, een jaar lang en daarna niets meer. Velen kozen voor het 'grote geld' en verlieten het leger. Zij die voor defensie kozen, werden overgebracht naar zes zogenaamde Centres de Brassage. Elk centrum moest drie brigades van ruim 3000 militairen afleveren en wel ruim voor de verkiezingen die natuurlijk veilig moesten verlopen. De nieuw gevormde brigades moesten daarvoor zorgen. De oud-rebellen kregen een militaire (her)opleiding die een dikke zes weken duurde en dat is niet erg veel. Zo kwam het dat er uiteindelijk in het verkiezingsjaar 2006, 18 'geïntegreerde brigades' waren opgericht, een mix van het oude regeringsleger en verschillende rebellengroepen. Maar vraag nog even niet wat ze allemaal aan militairen hadden geleerd.

Hoe het vorige week is afgelopen in Maluku, bij het project voor het 'thuisfront' van de militairen? Prima! Een allerhartelijkste ontvangst door de presidentes (zo worden ze genoemd) van de militaire vrouwenvereniging, een officieel woord van welkom door de overste kazernecommandant, een keurige rondleiding door een tweetal aftandse gebouwtjes en als afsluiting een gezellig samenzijn, onder het genot van veel te veel, met zorg bereide, meer- en minder smaakvolle Congolese borrelhapjes en drankjes. Maar kijk, het ene gebouwtje ziet er vanbinnen best aardig uit. Hier en daar wat verf op een muur, een paar ramen terug in de sponningen, platen over de gaten in het dak, twee klaslokalen, een schoolbord met krijt, het alfabet en met tevreden gezichten gevulde schoolbanken. Alsof de dames willen zeggen: 'Kijk ons hier eens goed bezig zijn, dat hebben we toch maar even netjes geregeld'! En zo is het ook. EUSEC heeft een paar Singer naaimachines neergezet, van het type dat ik begin zeventiger jaren geloof ik nog weleens bij oma op zolder heb zien staan, handmatig te bedienen, want zonder elektriciteit. Van die dingen die gewoon nooit kapotgaan. Zielsgelukkig zijn ze ermee. De mooiste kleren worden met trots getoond. Goed hoor, dit soort projectjes. En wat kost het nu helemaal. Dames die ervoor geleerd hebben, gerekruteerd onder diezelfde militaire vrouwen, staan bij toerbeurt voor de klas, er is een indeling gemaakt in groepen, er is lesmateriaal en meer dan 100 militaire vrouwen volgen de cursus. Helemaal goed! EUSEC nam het initiatief en stopte er wat menskracht, wat geld en wat middelen in. En nu zorgen dat het schooltje blijft draaien! Eerst is de kleding voor vrouw en kinderen, daarna willen ze gaan verkopen. Kleine beetjes helpen en daarbij: zelfvertrouwen en trots. 'Ons krijgen ze niet klein...!' Jonge meisjes lopen met water te sjouwen, op weg naar het kamp. Moeten ze helemaal uit de rivier halen. En ik denk dat ze dat vaak voor hun moeders doen, heel vaak!

Op de terugweg in een dorpje wat gegeten. Een restaurant ziet er hier anders uit. Gewoon wat tafels en stoelen onder een rieten afdak. We bestellen vis, kruidig ingepakt in grote bladeren en het geheel in water gekookt. Je zit geen moment rustig te eten, want aan blanken (*mundele*) kun je vast wel wat verkopen. Helaas, de 'straatventers' met papieren zakdoekjes, lederen schoenen, mij net iets te verse en nog krioelende rupsen in een grote emmer, sigaretten, ik laat het rustig aan mij voorbijgaan. 'Schoenen poetsen, *patron*, auto wassen, chef'? Nee, laat maar, dat hoeft niet. Nee vandaag niet,

dag zeg ik! Nee echt niet! Nou, vooruit dan maar, toch even proeven, anders is het ook weer zo zielig. Ik betaal wat kleffe, verfrommelde en nauwelijks meer leesbare papieren franken. Diverse, aan stokjes geregen gebakken insecten en sterk gepeperde en knapperig geroosterde krekels. Niet nadenken, gewoon opeten. Net borrelnootjes, maar dan een beetje anders. Of ik al met de minister heb kunnen spreken? Ja hoor, al lang. Vorige week een interessante ontmoeting gehad. Vertel ik nog wel.

Week 6

Het is half 12. Voor de zekerheid toch nog maar even navragen bij Sandra, zijn secretaresse. Het klopt toch hè, vanmiddag om 14 uur hebben we een afspraak bij de minister, zoals gisteren werd bevestigd. 'Ja hoor, geen probleem', zo klinkt het vriendelijk. Het lijkt wel of Sandra mijn vraag een beetje overbodig vindt. Ze heeft het me gisteren toch duidelijk laten weten? Ik bel generaal Michel, de commandant van EUSEC en bevestig het tijdstip nog maar eens. Na een paar weken van vragen, afspraken, excuses voor de afmeldingen, aanwezigheid, sorry afwezigheid van de minister is het dan eindelijk zo ver. Ik word door generaal Michel voorgesteld aan Zijne Excellentie, zoals minister Mwando wordt genoemd. Bovendien wil mijn EUSEC-chef graag een paar 'zorgpunten' bij de minister op tafel leggen. Om een uur of 12 laat mijn gsm de bekende ringtoon horen. Het is Sandra. '*Oui, mon colonel*, de minister moet om 14 uur weg....! Maar er is nog een gaatje in zijn agenda om 12.30'. Helemaal niet verbaasd, nee echt niet, bel ik Michel. *Merde*, is zijn reactie in helder Frans. 'Ik zit nog in een bespreking, maar ik kom er aan', zo laat hij weten vanaf zijn bureau, op een afstand van ongeveer een half uurtje rijden. Klokslag halfeen arriveert de generaal, met de gebruikelijke militaire eerbewijzen en

trompetgeschal. Op de foto het groepje militairen dat (alleen) daarmee is belast. We willen niet te laat komen en snellen de trap op, twee treden tegelijk. Een wonder dat ie nog steeds niet is ingestort, trouwens. Bij de kamer van de minister worden we opgewacht door de man die de gasten opwacht bij de kamer van de minister. We worden begeleid naar de wachtruimte door de dame die de gasten begeleidt naar de wachtruimte. In de wachtruimte zit het meisje dat in de wachtruimte zit. 'De minister is nog in bespreking', zegt ze. 'Het kan wel 13 uur worden'. Nee hè, dat geloof

je toch niet! Maar het valt alles mee, want 10 minuten later lopen we de aangenaam koele, met hoogpolig tapijt en kalfsledebank aangeklede en enorm ruime werkkamer binnen. Een minister waardig! In de hoek een flat screen-tv met een diameter die absoluut nodig is als je vanaf 15 meter afstand een eventuele ondertiteling wilt kunnen meelesen, desnoods zonder bril. Uiteraard is een van de Congolese adviseurs van de minister bij het gesprek aanwezig, want er moet wel een gespreksverslag komen. Na de gebruikelijke beleefdheden over en weer, een zakelijk gesprek, puntsgewijs en duidelijk, daar houdt de minister van. Ik heb respect voor hem. Drie kwartier later sta ik weer op de gang, voorgesteld en wel. Ik heb aangegeven dat ik graag word gezien als een van zijn adviseurs en dat ik graag een bijdrage wil leveren aan het werk binnen het kabinet. Samen met mijn collega maak ik vervolgens het verslag.... (En inmiddels ook van het tweede bezoek, deze week).

Vorige week hebben we gezien dat diverse (rebellengroepen) de mogelijkheid kregen om te integreren in het Congolese leger. Dit heeft in 2006 geleid tot de oprichting van 18 FARDC-brigades, waarin soldaten zijn opgenomen met uiteenlopende achtergronden, afkomstig uit verschillende delen van Congo, uit verschillende stammen en evenzoveel culturen. Ondanks het feit dat er best het een en ander is bereikt, ging er ook veel mis. Er was en is er sprake van slechte opleidingen, logistieke chaos, gebrek aan politieke richtlijnen, grote problemen op het gebied van discipline, geen oefeningen, een lage motivatie, nauwelijks enig leiderschap, geen goede opvang voor de vrouwen en kinderen, geen huisvesting en nog meer ellende. Eigenlijk kun je gerust zeggen dat er op papier een Congolees leger bestaat, maar dat je er in de praktijk weinig mee kunt. Maar de militairen worden door de Congolese regering wel ingezet om te vechten. Vanwege de ongeregelde heden in het oosten zijn vanaf 2007 alleen al in de provincie Noord-Kivu duizenden mannen en ook vrouwen van meer dan 10 verschillende FARDC-brigades betrokken bij militaire operaties, vaak ver van huis en haard.

Maar wie vechten er dan allemaal en tegen wie wordt er dan gevochten? We zullen de grootste 'spelers' de komende weken de revue laten passeren. In de eerste plaats was daar steeds generaal Laurent Nkunda met zijn politiek-militaire CNDP: le Congrès National pour la Défense du Peuple. Hij weigerde in 2003 om met zijn eenheden te integreren in de FARDC. Nkunda is weliswaar in Congo geboren, maar van tutsi-afkomst en steeds gesteund door Rwanda, waar veel tutsi's wonen. Nkunda rekruteerde fanatiek onder de vele Congolese tutsi-vluchtelingen in Rwanda en ook kinderen waren van harte welkom. In 2004 bezette hij Bukavu gedurende enige dagen, een Congolese stad aan de grens met Rwanda. Nkunda vond dat hij moest optreden om te voorkomen dat tutsi's werden aangevallen door hutu-milities. Het was Nkunda daarbij vooral om de FDLR te doen. Deze beweging bestaat voor een deel nog uit hutu's die in de jaren negentig een enorme slachting hebben aangericht onder de tutsi's in Rwanda en vervolgens een goed heenkomen hebben gezocht in Oost-Congo. Na enig VN-onderhandelen was Nkunda wel bereid om Bukavu te verlaten, maar de toon was gezet. Kleinschalige confrontaties met de FARDC waren vanaf die tijd aan de orde van de dag. Eind 2006 viel Nkunda het dorp Sake binnen, 20 kilometer ten noorden van Goma. Hij bleef het herhalen: 'Ik bescherm mijn tutsi-broeders en zusters tegen die gewelddadige hutu's. Weer werd er met hem onderhandeld, nu door de regeringen van Congo en Rwanda samen. 'Kom toch bij de FARDC, laat je mensen integreren'! In plaats van de legers van Nkunda te ontwapenen en ze te mengen met de FARDC, werd toegestaan dat ze als complete eenheden intact bleven, naast de FARDC. En dus behield Nkunda de controle over delen van Oost-Congo. En laten dat nu juist gebieden zijn met een duizelingwekkende rijkdom in de grond! Hieronder een kaartje van Europa en daaroverheen de kaart van Congo. Hoezo een groot land.

Week 7

Belangrijke 'spelers' bij de gevechten van de laatste jaren in Oost-Congo zijn natuurlijk allereerst de Congolese strijdkrachten (FARDC) zelf. Vorige week hebben we nader kennis gemaakt met de tweede grote 'speler' Laurent Nkunda en zijn CNDP en hoorden we al van zijn acties tegen zowel de FARDC als ook de FDLR, de democratische strijdkrachten voor de bevrijding van Rwanda. Deze derde belangrijke factor en grootste gewapende groep in de Kivu-provincies, bestaat uit enkele honderden gewapende Rwandese (maar wel Hutu) massamoordenaars met duizenden kinderen, echtgenotes en nieuw gerekruteerde strijders. Ze vestigden zich in Oost-Congo, na de genocide in Rwanda (1994) tegen de Tutsi's, en kozen vruchtbare en grondstofrijke gebieden. Ze leven een teruggetrokken leven en zijn betrokken bij verschillende illegale praktijken, zoals drugshandel en illegale mijnbouw. De aanwezigheid van deze FDLR, geeft om twee redenen grote veiligheidsproblemen in de Kivu's. Ze voeren een schrikbewind tegen Congolese burgers, terroriseren hen en schenden de mensenrechten.

Bovendien is hun aanwezigheid een aanleiding voor Rwanda om zich keer op keer met hen te bemoeien. Sinds 1996 viel het leger van de door Tutsi's gedomineerde regering van Rwanda twee keer oost-Congo binnen. Het voerde oorlog tegen de FDLR en doodde duizenden Hutu's. Op hun beurt hielden de FDLR-strijders regelmatig huis op Rwandese grond in een poging om het land te ontregelen. Tot en met 2004 trokken ze er regelmatig in kleine groepen op uit, doodden Rwandese burgers en vernielden de infrastructuur. En wat deed de Congolese president Joseph Kabila aan het FDLR-probleem? Niet bijster veel. Ok, hij verklaarde de FDLR officieel illegaal. Ook zette hij een paar hoge FDLR-officieren gevangen en viel het Congolese leger FDLR-troepen aan die weigerden zich vrijwillig te laten ontwapenen. Een paar honderd FDLR-militairen werden gedwongen om naar hun land Rwanda terug te keren. Maar echt optreden zoals beloofd bij verschillende gelegenheden, nee, dat deed Kabila niet. Het was meer een kwestie van leven en laten leven. Maar de regelmatig terugkerende represailles vanuit de FDLR, in het bijzonder tegen vele onschuldige Congolese burgers, logen er niet om. Wat het extra lastig maakt bij dit alles is het feit dat de FDLR een bondgenoot was van de Congolese regering toen die de Rwandezen in 1998 het land uitzette. Ook hebben veel Congolezen gezamenlijke belangen met de FDLR, zeker waar het gaat om allerlei illegale praktijken die het daglicht slecht kunnen verdragen.

Mijn kamer wordt nu iedere dag netjes aangeveegd. Handig dat ik diverse pakken stroopwafels kreeg opgestuurd. Ik bedank Annie en geef haar er een. Nog geen vijf minuten later loopt haar collega bij me binnen. Ze mompelt iets van *injustice*, onrechtvaardig dat ik haar geen 'petit gateau' heb gegeven. Ik leg haar uit dat er hier geen sprake is van onrechtvaardigheid en dat Annie mijn kamer heeft schoongemaakt. Maar komaan, niet te moeilijk doen, ook zij krijgt een lekkere wafel. Zonder een bedankje loopt ze weg. Voor de soldaten die op wacht staan heb ik een speldje, een kitscherig Nederlands souvenirkje met een molentje erop. Ze gaan grif van de hand. Er meldt zich een kolonel op mijn bureau. Hij heeft speldjes gezien bij zijn ondergeschikten en constateert met een enigszins verongelijkte ondertoon dat hij er helemaal nog geen heeft gekregen. Ik heb mij niet gerealiseerd dat hoge officieren die prularia hier ook heel mooi vinden. Ik bied hem een speldje aan, waarop hij over een neef begint die ook militair is en ook nog niets van mij heeft mogen ontvangen. Ik vertel hem dat die neef van harte welkom is en dat ik hem het kleinood graag persoonlijk overhandig. Waar het mij natuurlijk om gaat is dat ik veel mensen leer kennen en dat men weet wie die blanke kolonel is. Ga zitten, zeg ik tegen de kolonel en bied hem een stroopwafel aan. We raken aan de praat en hebben een aardig gesprek, tevreden knabbelen aan een *petit gateau*.

Maar het gaat verder. Ik heb mijn wanden aangekleed met twee grote landkaarten, een van Congo en een van Oost-Congo. De adviseurs aan de overkant van de gang, die met z'n drieën bij elkaar zitten, is dat natuurlijk niet ontgaan en ze vragen beleefd of ik die kaarten ook voor hen op de kop kan tikken. 's Middags vraag ik op de ambassade of ik nog een setje mag meenemen. Geen probleem en ik kan de drie collega's blij maken. Nee plakband hebben ze niet en mijn rol en ook de punaises bieden uitkomst. Een dag later worden de kamers herverdeeld en een van de adviseurs verhuist naar de ruimte ernaast. Of ik toch wel goed heb begrepen dat hij de kaarten bij zijn collega's aan de muur moest achterlaten en dat er bij hem nu niets hangt? Ik leg uit dat ik geen kaarten meer heb, maar dat ik het goed met hem zal maken. Ik geef hem een Nederlands landmacht mapje met een klein bloknootje. Ik heb er een stuk of tien van. Zat in een van de twee dozen met relatiegeschenken die ik van defensie kreeg aangeleverd. De volgende dag krijg ik spontaan visite van al mijn

Congolese collega adviseurs, die mij één voor één omstandig uitleggen dat zij een aantekenboekje, gezien het belang van de functie en in relatie tot de minister en zo, absoluut niet kunnen missen... Je weet wel, zo'n boekje waarmee ik mijn collega heb zien rondlopen. Heerlijk doorzichtig natuurlijk, maar het blijft opletten. Het zijn fantastische mensen, maar ze voelen zich al gauw een beetje tekortgedaan.

Nu snappen we ook wat beter hoe bizar het eigenlijk is wat er een paar weken geleden plotseling gebeurde. Zonder dat iemand er in Congo vanaf wist, nou ja, misschien een paar vertrouwelingen, maar de militaire top in ieder geval niet, nodigde president Kabila het Rwandese leger uit om samen met de FARDC een offensief te starten tegen de FDLR. In snel tempo volgden verbazingwekkende gebeurtenissen elkaar op. Rwandese troepen die jarenlang steun betuigden aan de anti-Congolese CNDP-rebellenleider Nkunda, zetten hem vorige maand buitenspel. Ze namen hem gevangen en brachten hem naar Rwanda te. En in ruil daarvoor trekken de Congolezen samen met hun aartsvijand Rwanda op om de anti-Rwandese FDLR uit te schakelen, een FDLR die jarenlang min of meer samenwerkte met Congo. En nu opeens wil de CNDP wel integreren in de FARDC en snel graag! Natuurlijk, dan kunnen ze meevechten tegen de FDLR. En dat gebeurt inmiddels ook. De versnelde integratie leidt weer tot allerlei chaotische taferelen in de omgeving van Goma, waar eenheden van de FARDC nu plotseling worden uitgebreid, verkleind, aangepast, gereorganiseerd, doordat de CNDP zich er tussendoor wurmt. Kabila heeft plechtig verklaard dat de Rwandezen eind februari naar hun land terugkeren. Dan moet de operatie afgerond zijn. We zijn benieuwd. Ik hoop morgen te vertrekken voor een bezoek aan de Nederlandse EUSEC-officier in Goma, om vervolgens door te vliegen naar Bunia, waar de derde Nederlander aan het werk is.

Week 8

Piepend en knarsend zet het vliegtuig van de Verenigde Naties (VN) zich om een uur of 8 in beweging en neemt een aanloop om de lucht in te komen. We gaan op weg naar Goma op een dikke 1500 km afstand van Kin. Defensieattaché Peter Aerts en ik zijn dan al een paar uur onderweg. Eerst drie kwartier rijden naar het vliegveld en vervolgens ruim anderhalf uur wachten, inchecken, wachten, controle en wachten. Maar dat is normaal op ieder vliegveld. Na een prima vlucht landen we rond half 11 in de hoofdstad van Noord-Kivu, waar ruim 600.000 mensen wonen. Nee, geen versnaperingen aan boord, tenzij zelf meegenomen. Raymond Roovers, onze NL EUSEC-man in Goma staat klaar en rijdt ons naar de behuizing van EUSEC. Het straatbeeld is hier weer heel anders dan in Kinshasa. Honderden brommers, ook als taxi in gebruik, knetteren ongegeneerd in vetblauwe dampen over de grotendeels ongeplaveide wegen. Ik tel warempel vier personen op een bromfiets, ongetwijfeld een jong gezin op pad. Achterop balanceert de vrouw met de peuter in haar nek, voorop de taxichauffeur en dan de arme man in een soort sandwichpositie ertussen gemangeld. Niemand heeft hier voorrang want iedereen heeft hier voorrang. Ik zie voertuigen die ik nog nooit zag. Alleen in Goma te verkrijgen: de

chikudu. Een volledig houten soort step, maar veel groter, doet dienst als vrachtwagentje. Met massief houten wielen, bekleed met repen autoband. Compleet met een soort veersysteem en een rem die ervoor zou moeten zorgen dat deze vaak veel te zwaar beladen karretjes desgewenst tot stilstand komen. Heuvel op lopen de in lopen geklede jongens er duwend naast, zakken kolen, maïs en bouw materiaal hoog opgestapeld. Heuvel af jongleren ze er gevaarlijk bovenop en bereiken ze snelheden waar niet tegenop te remmen valt. Wat een uitvinding!

Het regent en het is minder heet dan in Kinshasa. In de verte zie ik de reusachtige, nog werkende vulkaan die ervoor zorgt dat Goma met enige regelmaat de dupe is van uitbarstingen, voor het laatst in 2002. Vandaar de overall aanwezige lavaresten waarop de mensen hier leven. Na de lunch rijden we naar Sake, een dorp op 25 km afstand van Goma. Links en rechts vluchtelingenkampen. Vrouwen die met water slepen, bedelende kinderen, mannen met doffe ogen. Mensen in nood. Overleven. We bezoeken een Congolese politie-eenheid die er een paar dagen geleden is aangekomen. In Kinshasa werd ons vorige week enthousiast gemeld dat de politie inmiddels in Oost-Congo is ontplooid. 'Goede zaak', dachten we toen. Maar de realiteit is als zo vaak weerbarstig. Een grote tent, neergezet door de VN, met 70 matrassen voor deze 70 agenten. Nog even geen toiletten, dekens, wapens, verbindingsmiddelen, voertuigen. De jongens en meiden hebben allen slechts 1 pak. Ze komen uit Kinshasa en zijn nu 6 maanden van huis. Af en toe kunnen ze even bellen. 'Kunt u een tv voor ons regelen', vragen ze mij.

We bezoeken het militaire hospitaal van Goma, waar Nederlands geld een grondige opknappbeurt mede mogelijk maakt. Mooi om te zien, de vrolijke gezichten van patiënten en de trotse glimlach van de werklui. We komen mensen tegen van het VN Ontwikkelingsprogramma (UNDP). Ze zijn bezig met projecten voor huisvesting van militairen en hun gezinnen. En laten we daar nu bij EUSEC ook aan werken? We spreken af elkaar later in Bunia te ontmoeten. Ongetwijfeld zijn er veel meer organisaties met hetzelfde soort projecten aan de gang. Is een groot probleem, hoor. Van elkaar te weten wie met welke hulpactiviteiten bezig is. 's Avonds eten in een restaurant met westerse prijzen, luidruchtige blanken, verschillende talen, uitbundig gelach, harde muziek en een volle dansvloer. Bizarre uitersten. Ik doe eraan mee met mijn behoorlijke nieuwe hotel aan het meer. Net Zuid-Frankrijk. De accommodatie is wat minder. Ik loop een trap met ongelijke treden op. Als je boven bent doe je één stap en moet je vervolgens weer een trede naar beneden. Welke architect bedenkt zo iets? 'Er is toch wel warm water?' vraag ik nog. 'Ja hoor, *tout va bien*' zegt de jongeman. Blijkt niet het geval te zijn. Dan maar een koude douche genomen. De volgende avond dezelfde vraag. '*Tout va bien*' antwoordt de jongeman weer. Het klopt, er is warm water. Heet water zelfs, want nu werkt de 'koude kraan' niet. Verzin jij het? Ook de beide dikke dekens op mijn bed snap ik niet zo heel goed.

En dan naar Bunia. De VN vliegt niet altijd de kortste routes. Tussenlanding in Entebbe (Oeganda). Zo kom je nog eens ergens. Bob Arntz wacht ons op in Bunia en brengt ons naar het beste hotel van het dorp, maar dat zegt in dit geval niet veel. Niet te kritisch zijn. 's Avonds een gezellige maaltijd met het EUSEC-team. Bunia is weer geen Goma. Vele brommers, geen verharde wegen, veel stof en kleurige kleding. Een fantastische ervaring om er over de markt te lopen. De volgende ochtend word ik om 04.30 gewekt met de versterkte klanken van de moskee. Lange uithalen: 'Allah is groot'. Een uur

later beginnen kerkklokken te luiden. Komt allen tezamen, in de diverse gebedsruimten! Daar is helemaal niets mis mee, maar waarom nou zo vroeg? Naar de ochtendbriefing bij de VN-vredesmacht Monuc. Een gesprek met de brigadecommandant uit Bangla Desh. Hij drukt op een knopje op het bureau en 1 minuut later holt een bediende binnen met thee, grote koppen met veel suiker en veel melk. Zou ik nooit besteld hebben. Deze week moet een bataljon van een dikke 600 man worden verplaatst naar het noordwesten. Het heeft te maken met ondersteuning van de operatie tegen de *Lords Resistant Army* (LRA). Het Oegandese leger helpt de Congolezen een handje tegen deze rebellengroep, net als de Rwandezen in Noord-Kivu. En Monuc ondersteunt, vooral op logistiek gebied. De LRA is de vierde 'speler' in de conflicten. Daar moeten we het de volgende keer over hebben. We krijgen een prima presentatie van het EUSEC-werk ter plekke. Samen met het UNDP-team bezoeken we families van militairen in opvangkampen, net buiten Bunia. Wat is er toch veel ellende op de wereld.

De mensen hebben niets. Kapotte tentjes, geen stroom, niks medisch, nauwelijks eten, niets te doen. Ik neem me voor om deze situaties met EUSEC aan te pakken. Gewoon klein beginnen. Het bezoek zit erop. Weer even gezellig langs Entebbe en na vier uren wachten, weer richting 'Kin'.

Week 9

Wat moet die Joseph Kony een vreselijke man zijn. Hij is oprichter en leider van *Lord's Resistance Army* (LRA), het Verzetsleger van de Heer, een Oegandese rebellenbeweging. De LRA is de laatste maanden regelmatig in het nieuws. Alleen al sinds afgelopen december hebben ze naar schattingen van de VN rond de duizend burgers afgeslacht en honderden kinderen ontvoerd. Dit gebeurde in het gebied Zuid-Soedan, Noordwest Oeganda, Noordoost Congo. Even een stukje geschiedenis. Midden jaren '80 vocht de rebellengroep van de huidige president van Oeganda, Museveni, tegen de centrale regering van generaal Tito Okello. Deze Okello was van dezelfde Acholi etniciteit als Joseph Kony. Bijgeloof en Afrikaanse mystiek spelen in deze stam een grote rol. Hun strijd is altijd omgeven door allerlei religieuze elementen. Regelmatig verklaarden ze een staat te willen oprichten waar men volgens de Tien geboden zou leven. In januari 1986 greep Museveni de macht in Oeganda en de Acholi vreesden dat ze 'naar goede Afrikaanse gewoonte' etnisch gezuiverd zouden worden door de overwinnaar. Een nicht van Kony organiseerde het verzet en gaf leiding aan een eerste Heilig Verzetsleger. Na een jaar strijd dwong Museveni de verzetsgroep, waar Kony vermoedelijk al tussen liep, op de knieën. In '87 verenigde Kony de resten van verschillende Acholi rebellengroepen en stichtte de LRA. Ze werden bewapend door Soedanese rebellen. Zijn soldaten zijn voornamelijk kinderen, die worden ontvoerd in de dorpen en psychologisch geconditioneerd om te doden. Verschrikkelijk. De jonge meisjes worden als seksslavinnen gebruikt door de commandanten. Verder maakt het LRA zich schuldig aan verminkingen, verkrachtingen, moord en kannibalisme (jawel, dat komt nog steeds voor). Sinds 2005 staat Kony op de lijst van het Internationale Strafhof en wordt hij beschuldigd van misdaden tegen de menselijkheid. Eind vorige jaar, nota bene op Kerstavond, slachtte de LRA 189 mensen af tijdens een Rooms-Katholieke Kerstviering. Dit gebeurde deze keer in het uiterste Noordoosten van Congo. Dat was de druppel. Het Congolese leger (FARDC), samen met Oegandese en Soedanese legereenheden voeren sinds die tijd operaties uit om een einde aan de LRA te maken. President Kabila van Congo verzekerde dat de Oegandese en Soedanese troepen Congo eind februari van dit jaar verlaten zouden hebben. Maar deze week werd verklaard dat ze nog even doorgaan, tot de LRA niet meer bestaat. Monuc, de VN-vredesmacht levert logistieke steun aan de operatie. Onbegrijpelijk dat die Kony al meer dan 20 jaar dood en verderf kan zaaien.

Dan toch maar even wat vrolijkers. Het gebeurde afgelopen maandag. Na de gebruikelijke ochtendvergadering met de EUSEC-adviseurs en de inmiddels traditionele gezamenlijke koffie, start ik mijn auto: een behoorlijk nieuwe, te decadente en minstens twee keer per week glimmend gepoetste Nissan *Pathfinder*. Ik schok zoals gebruikelijk het onverharde en vreselijk hobbelige pad af. Ik heb geluk en kan direct tussen twee aftandse taxibusjes rechtsaf de doorgaande weg opdraaien. Mijn meermaals daagse, 6 kilometer lange uitdaging, of beter gezegd beproeving, tussen huis en werk is weer begonnen. Het is direct al uitkijken geblazen. Op de andere weghelft bevindt zich een gat van zeker twee vierkante meter oppervlakte en zeker een slordige 30 centimeter diep. Het tegemoetkomende verkeer omzeilt de krater door er op mijn weghelft langs te razen. Met knipperende lichten wordt mij duidelijk gemaakt dat ik dien af te remmen, zo ongeveer tot stilstand. De regel dat zij in dit geval voorrang hebben, komt mij niet bekend voor en bovendien vind ik dat ik voorrang heb. Ik ben echter volstrekt kansloos! Bovendien heb ik een nieuwe auto en mijn tegenliggers niet, kan het mij schelen en mijn tegenliggers voor geen meter. '*Nicht ergern, Jan, nur wundern*' zeg ik in mijzelf. Nu ik de woorden 'voorrang' en 'weghelft' neerschrijf, realiseer ik mij dat ik het over in Congo niet bestaande begrippen heb. Hoezo weghelft. Dat suggereert dat een weg twee delen zou hebben. Ik zal het nog sterker vertellen: een tweebaansweg (zo ik daar al van kan spreken) bestaat in Kinshasa uit zeker 4 helften! Ik leg het uit aan de hand van wat mij vervolgens 500 meter verder overkomt. Ik draai op het grote kruispunt linksaf, in de richting van het ministerie van defensie. Er wordt driftig aan de weg gewerkt door een Chinese firma, hetgeen op zich een goede zaak is. (Ik kan nog wel 100 plekken

aanwijzen waar ze ook best aan de slag mogen). Er hoopt zich daardoor wel een lange file op van tegemoetkomend verkeer. Aanwezige agenten kijken toe en zwaaien wat met hun stokken. En wat doet men dan in Kinshasa, men creëert een tweede rij auto's, ja zelfs een derde. Daardoor blijft voor mij en voor allen die ook mijn kant op moeten, slechts een veel te smalle strook weg over, waardoor ik gedwongen word om voor een groot deel op stoepen, in bermen, door putten (die ik normaal ontwijk) en bijna over voeten van mensen te rijden. 'Rustig blijven, niet gefrustreerd raken'. Het kost me al wat meer moeite. Buitenspiegels, voor zover aanwezig, schampen elkaar. Even verder heb ik iets meer ruimte doordat de tegemoetkomende file uit twee rijen bestaat.

Ongeveer 50 meter voor mij ontsnapt een auto aan de tweede rij en komt frontaal op mij af, al knipperend met een van de nog werkende koplampen. Hij wil dat ik ruimte voor hem maak. Dit gaat mij te ver! Nu laat ik het erop aankomen! Ik minder vaart, ga niet de berm in en kijk wat er gebeurt. We staan stil, recht tegenover elkaar, met de bumpers zo ongeveer op deukafstand. Overall getoeter, gebaren en gedoe. Ik blijf rustig staan, nou ja, rustig. De tegenstander (het is nu echt geen tegenligger meer) begrijpt dat het zo niet opschiet en kiest achterwaarts en vervolgens rechts van mij eieren voor z'n geld. Een kleine

overwinning is behaald, maar het is bijzonder. Meestal verlies ik en dan horen jullie het niet. Bovendien vind ik dat je met een glimmende en opvallende auto waar met grote letters 'EUSEC' op staat, een voorbeeld moet zijn en een heer in het verkeer! Maar er zijn grenzen.

Het vrolijke komt nog. Ik bereik zonder verder oponthoud en met een tevreden gevoel het werk. Maar wat is dat? Waar is iedereen? Alleen de militairen op wacht zijn aanwezig, maar dit keer wordt er helemaal niemand door hen bewaakt. Wat blijkt? Gisteren heeft het voetbalteam van Congo de Afrikacup gewonnen en dat was voor de president reden genoeg om alle landgenoten een gezellig dagje vrij te geven. Dat kan er hier best af, moet hij gedacht hebben. Het bericht heeft in korte tijd kennelijk iedereen bereikt. Nou ja, bijna iedereen. Ik lees wat stukken door en na een uurtje volg ik het voorbeeld van mijn Congolese collega's. Ik vind dat ik ook vrij ben en verlaat het ministerie. De file staat er nog steeds en ik sluit netjes aan in de meest rechter rij. Gewoon rustig blijven.

Week 10

Al een paar keer hoorde ik dezelfde reactie vanuit Nederland. 'Nu heb je al heel veel brieven geschreven over het land, de strijdende partijen, het verkeer en wat belevenissen zo her en der, maar wat doe je daar nu eigenlijk precies?' 'Waar houden EUSEC en jij je zo dagelijks mee bezig, of ben je alleen maar cadeautjes en stroopwafels aan het uitdelen?' Nee, beste mensen, mijn verhalen over alles en nog wat zijn geen camouflage om mijn eigenlijke werk te verbloemen. Wel is het zo dat ik de afgelopen maanden mijn draai heb moeten vinden en nog te weinig inzicht had in de diverse werkzaamheden, om er zinnige dingen over te schrijven.

Waar het allemaal om draait is: samen met de Congolezen werken aan vrede en veiligheid in Congo. Assisteren en adviseren. Toen de EUSEC-missie hier in 2005 werd gestart, was het voor de toenmalige Congolese minister van defensie van het grootste belang dat alle militairen op tijd het salaris zouden krijgen waar ze recht op hadden. Militairen die heel weinig of niets betaald krijgen, zijn in dit land een gevaar voor de bevolking. Eten, drinken, geld en alles wat ze nodig hebben, wordt in dat geval gewoon van de bevolking afgenomen, zo nodig met geweld. En dat staat de vrede en de veiligheid natuurlijk in de weg. EUSEC is dus begonnen om een betalingssysteem op te zetten. Tot 2005 was het simpel. Er waren naar schatting rond de 300.000 militairen en hun salaris werd via de commandanten uitgekeerd, die het op hun beurt weer over hun ondergeschikten verdeelden. Op ieder niveau bleef een deel 'aan de strijkstok hangen' of beter gezegd, verdween in de zakken van commandanten. Aan het einde van

de keten mocht de soldaat op het laagste niveau al lang blij zijn als er zo af en toe iets voor hem overbleef. Gemiddeld was dat in 2005 rond de 20 dollar per maand en daar begin je ook in Congo erg weinig mee. De basis voor een nieuw betalingssysteem was een database met de gegevens van alle Congolese militairen daarin opgenomen. Met steun van de Congolezen hebben EUSEC-teams de afgelopen jaren letterlijk stad en land afgereisd. Tot in de verste en meest onherbergzame uithoeken van Congo hebben ze alle militairen geregistreerd, inclusief digitale foto's en vingerafdrukken. Met enige verbazing werd geconstateerd dat er welgeteld 129.152 militairen rondlopen en geen 300.000. We vragen ons maar niet af wie daar al die tijd beter van zijn geworden, maar het waren in ieder geval niet de soldaten op het uitvoerende niveau. Voor wat betreft de betalingen heeft EUSEC zich vervolgens in eerste instantie gericht op de ruim 40.000 militairen van de geïntegreerde brigades. Voor hen is het maandsalaris verdrievoudigd, nu het betalingssysteem transparant is geworden. Maandelijks worden de uitbetalingen door de EUSEC-teams in Oost-Congo ondersteund en gecontroleerd. EUSEC werkt nu aan uitbreiding van het betalingssysteem, maar ook aan een volledig personeelssysteem. Met de verzamelde gegevens kan immers worden nagegaan hoeveel militairen met welke rangen en leeftijden er werken bij welke eenheden. Ook kunnen bevorderingen, overplaatsingen, beoordelingen, pensioneringen en nog veel meer worden bijgehouden en beheerd. En EUSEC gaat door op dat gebied. Er wordt een computernetwerk aangelegd op het hoofdkwartier en er vindt uitbreiding plaats naar de diverse regio's. Ook worden Congolezen opgeleid om met de computers om te gaan. Daardoor kan de database binnenkort eenvoudig actueel gehouden worden, wat natuurlijk ook noodzakelijk is. Het voert te ver om alle EUSEC-projecten nu toe te lichten, maar het personeelssysteem is een van de belangrijkste. In het algemeen kun je zeggen dat het gedeelte 'assisteren' via de projecten verloopt. Ik bevind mij meer op het vlak van 'adviseren'.

Wij adviseurs beginnen de werkdagen met een korte bespreking. Onder leiding van de Chef de Mission, generaal Michel, kijken we terug op de dag van gisteren en nemen we de dag van vandaag door. De diverse EUSEC-adviseurs zijn verdeeld over de Congolese defensieleiding. Zo werken wij respectievelijk bij de Minister, de Commandant der Strijdkrachten (CDS), de Commandant Landstrijdkrachten, Hoofd Operaties, Hoofd Logistiek en Hoofd Legervorming (integratie van gewapende groeperingen in het Congolese leger). Tegen 09.00 uur vertrek ik naar het ministerie, maak een rondje langs de diverse bureaus en ga aan het werk. Om precies uit te leggen wat ik dan doe, gaan we even ruim 2 maanden terug in de tijd. Er meldt zich een Nederlandse militair bij het kabinet van de Congolese minister van defensie. Hij zegt dat hij adviezen komt geven op het gebied van vrede en veiligheid, namens EUSEC. De minister en zijn mensen, inclusief de 10 Congolese adviseurs binnen het kabinet, zijn zelf op dat moment net twee maanden op het ministerie aan het werk. Men kent elkaar nauwelijks, heeft nog geen routine in het samenwerken, komt voor een belangrijk deel, samen met de minister, van een ander ministerie (Transport) en kent Defensie vrijwel niet. Men weet nog niet wat men aan elkaar heeft, maar gaat wel direct aan de slag om samen met de CDS en zijn mensen een hervormingsplan voor defensie te schrijven. En ondertussen gebeurt er van alles in Oost-Congo. Nkunda wordt opgepakt, de CNDP integreert versneld in het Congolese leger en Kabila heeft stiekem besloten vrienden te worden met Rwanda om samen de strijd tegen de FDLR nog maar weer eens aan te gaan. Het Congolese leger dat eigenlijk geen leger is, dat hoognodig volledig gereorganiseerd moet worden, is met een groot aantal brigades volop betrokken bij operaties op 1500 kilometer afstand van Kinshasa, waar de leiding van het geheel zetelt. En in die setting stap ik binnen. Ik ken niemand, de deuren van de bureaus zitten potdicht, de minister is in het Oosten, er zijn geen computers, geen vaste telefoons, geen lijstjes met Gsm-nummers. Succes ermee!

Ik maak kennis met mijn collega's, probeer het vertrouwen van de mensen te winnen, houd de Chef Kabinet en de minister op de hoogte van de voortgang van de genoemde projecten, probeer druk uit te oefenen op de defensieleiding om initiatieven te nemen (hard nodig), schrijf verslagen van vergaderingen, geef samen met mijn EUSEC-collega's commentaar op de plannen, heb contact met bijna alle Congolese adviseurs binnen het kabinet en help hen daar waar mogelijk, werk concreet aan een project voor steun aan vrouwen van militairen, werk aan een voorstel voor een structuur om de geplande reorganisatie te 'managen', houd regelmatig contact met de NL ambassadeur en haar mensen, houd

generaal Michel en mijn EUSEC-collega's op de hoogte van de sfeer en de werkzaamheden bij het ministerie en deel inderdaad ook stroopwafels en prularia uit. Maar dat weten jullie al. Deze week weer een kleine overwinning. Bezoek van een delegatie van de Europese Unie onder leiding van Nederlander Van de Geer. Bespreking met de minister en zijn mensen. Aan de ene kant van de tafel de volledig blanke delegatie, inclusief mijn Franse EUSEC-baas. Aan de andere kant de volledig zwarte Defensietop. Chef kabinet wil dat ik naar de Congolese kant oversteek. Da's heel mooi! Ik hoor erbij!

Week 11

'Heel ingewikkeld allemaal daar in Congo, met die vele verschillende partijen, gewapende groepen en rebellen. En het is toch nog steeds niet duidelijk waarom het Congolese leger de eigen bevolking afperst en de stuipen op het lijf jaagt'. Deze reacties zijn begrijpelijk. Er zijn niet zo heel veel mensen die het overzicht hebben van wat er hier allemaal aan de hand is. Laat ik een poging wagen om de situatie grofweg samen te vatten en aan te geven wat de actuele stand van zaken is op veiligheidsgebied.

In het Noordoosten zijn Oegandese en ook wat Soedanese troepen sinds december bezig om Joseph Kony en zijn strijders van het Verzetleger van de Heer (LRA) een definitieve slag toe te brengen. Ze doen dat samen met het Congolese leger (FARDC) en ook de Verenigde Naties met de Monuc-missie ondersteunen deze operaties. De Oegandezen zullen Congo binnen enkele weken verlaten. Ondertussen horen we nog steeds van moord en doodslag door de LRA en de Congolese bevolking is de dupe. Het blijkt moeilijk te zijn om de LRA uit te schakelen. Ze zijn weliswaar verzwakt en verspreid als gevolg van de Oegandeese-Congolese aanvallen, maar ze leven nog. En dat laten ze helaas nog dagelijks weten.

Een stuk zuidelijker, in Noord- en Zuid Kivu. De oud-rebellenleider van de CNDP Nkunda (Tutsi, pro-Rwanda en anti-Hutu) is op een zijspoor gezet en de CNDP is driftig aan het integreren in het Congolese leger. Het in de strijd tegen de FDLR (voornamelijk Rwandese Hutu-*genocidaires*) te hulp geroepen Rwandese leger heeft Congo verlaten. Men spreekt van een daverend succes, maar in werkelijkheid is dat helaas maar zeer betrekkelijk. De FDLR heeft het zwaar te verduren gehad en een behoorlijk aantal is naar het Rwandese vaderland teruggekeerd, maar veel rebellen laten nog dagelijks van zich spreken, door aanvallen op het Congolese leger en op de bevolking. De gevechten gaan daar dus gewoon door, maar nu officieel zonder Rwanda.

Andere rebellengroepen volgen het voorbeeld van de CNDP en staan te trappelen om opgenomen te worden in de FARDC. Naar schatting rond de 11.000 ex-rebellen hebben inmiddels een plek in het Congolese leger gekregen dat nu ongeveer 140.000 militairen telt. Die integratie gaat helemaal niet zoals is afgesproken. Chaotische taferelen. Het juist door EUSEC afgeronde personeelsregistratiesysteem verliest aan actualiteit, want lang niet alle nieuw ingestroomde militairen worden geregistreerd. Namen van eenheden veranderen, eenheden worden gesplitst, uitgebreid, hele groepen militairen worden naar andere eenheden overgeplaatst, veel militairen

worden spontaan bevorderd, commandanten zijn even hier de baas en dan weer daar. De uitbetaling over de maand februari leverde daardoor problemen op. Alleen voor de correct geregistreerde militairen was 'salaris' beschikbaar, voor de anderen niet. Sommige commandanten besloten om dan maar helemaal niemand geld te laten ontvangen. Gemor, onvrede, gerommel, gemopper, opstand? Als we niet uitkijken, levert dit veiligheidsproblemen op en krijgt EUSEC de schuld van dit alles. Nee, ik praat de berovingen van de 'eigen mensen', de afpersingen en de verkrachtingen door de Congolese soldaten niet goed, helemaal niet. Wat een leed wordt er aangericht! Wat een verdriet! Maar ik probeer me voor te stellen hoe het is als je als militair steeds veel te weinig geld ontvangt (als er al iets voor je overschiet), als je vanuit een rebellengroep komt en niet of nauwelijks correct militair bent opgeleid, als niemand het goede voorbeeld geeft (en al zeker de eenheidscommandanten niet), als je een groot gezin te onderhouden hebt, waar je kinderen lijden door ziekte en ondervoeding, als je gezin op 1500 kilometer afstand probeert rond te komen van niets, als je al meer dan 2 jaar van huis bent, als je opgegroeid bent met Mobutu die het niet erg vond als de militairen 'een beetje van de bevolking afnamen' eventueel met geweld, als je in een maatschappij leeft waar corruptie er helemaal bij hoort, wat moet je dan beginnen?

Het is zondagmiddag. Een verzengende warmte omhult je als een deken. We zijn met alle EUSEC-collega's uitgenodigd. Een van de Belgische officieren trouwt vandaag met een Congolese juffrouw. Hij is al iets langer in het land dan ik en vrijgezel. *Mariage coutumier*, naar gewoonterecht. Fantastisch om mee te maken. Keurig in het pak natuurlijk en je hemd plakt hopeloos vochtig aan je lijf. We worden ontvangen met trommels, gezang, Afrikaanse dans en uitbundige klanken. We lopen over kleurige doeken. Eerst is er drinken. De ceremoniemeester legt uit en we zijn getuigen van een soort toneelstuk. Zwaarlijvige tantes brengen al schommelend op de muziek een vijftal prachtige dames naar voren. Of de bruid hiertussen staat. 'Nee', antwoordt de bruidegom en de dames hobbelen ritmisch weg. Ze maken hoge geluiden met de handen tegen de lippen klappend, zoals ik heel vroeger de indianen nadeed. Een tweede vijftal schuift dansend naar voren. 'Dan is ze hier toch zeker wel bij'? Nee? Waar is ze nou gebleven? 'Geef ons wat geld, dan gaan we zoeken', zo gaat het verhaal verder. Er wordt driftig 'naar de bruid gezocht' terwijl de 'onderhandelingen' met de familie een aanvang nemen. De vader van de bruid houdt z'n 'cadeaulijstje' stevig vast en kruist de aangeboden geschenken aan. Het zal hem toch zeker niet gebeuren dat er iets ontbreekt. Een paar schoenen, een prachtig pak, compleet met hemd en stropdas en een gevaarlijk ogende machete, zo'n vlijmscherp kapmes. Pa telt het geld uit de envelop zorgvuldig na. De gevraagde stier staat al achter in de tuin. Arm beest. Deze week

geslacht. Zonder twijfel met het kapmes. Vader is tevreden. En de mama? Twee paar roze schoentjes met hoge naaldhakken - ik denk niet dat ze het gewicht gaan dragen - mooie stoffen, een naaimachine, een pan met een inhoud van zeker 25 liter, een grote zak rijst, 10 liter olie en ook een envelop met inhoud. Het is voor elkaar, de deal wordt gesloten, de bruid 'gevonden', ringen gewisseld, gebed om een zegen over het huwelijk, zoenen, gelukwensen, een enkele traan. Het overdadige buffet wordt geopend en even daarna de dans. Samen op de dansvloer: kleinere zwarte mensen van elastiek en langere blanken van hout. Samen hebben we plezier. Wat een bizarre tegenstellingen toch, in dit verscheurde land. Mensen die elkaar naar het leven staan en mensen die van elkaar houden. En de wereld draait door.

Week 12

De geschiedenis van Congo is niet het verhaal van één volk, maar van verschillende groepen, zo lees ik in een boekje over Congo van het Koninklijk Instituut voor de Tropen. Laten we maar eens wat verder teruggaan in de tijd. Archeologische vondsten bewijzen dat de oudste bewoners van Congo jagers en

verzamelaars waren; Rond 1500 v.Chr. komt een migratiegolf op gang van vooral Bantu-volkeren, uit wat nu Nigeria, Tsjaad en Kameroen heet. In hun trek naar het zuiden dringen ze de oorspronkelijke bewoners terug naar de onherbergzame streken van Congo. Bij het begin van onze jaartelling was dit proces zo goed als afgerond.

Langs de rivieren en aan de rand van het regenwoud ontstaan gemeenschappen die leven van visvangst of landbouw. Er worden onderling al snel handelsrelaties aangeknoopt. In bosrijke gebieden blijven deze gemeenschappen kleinschalig en georganiseerd op dorpsniveau, maar zo hier en daar groeit een wat groter saamhorigheidsgevoel tussen verschillende groepen. Sommige gemeenschappen die zich in de zuidelijke savannen hebben gevestigd, groeien uit tot solide koninkrijken met zelfs een efficiënt staatsapparaat. Hieronder vallen de Kongo-, Luba-, Lunda- en Kubarijken. Door naburige gemeenschappen op te slokken, slagen ze erin verschillende eeuwen stand te houden. Cultuurverschillen tussen dorpjes worden weggenomen, terwijl de centrale politieke macht zich over een steeds groter gebied uitbreidt. Militaire veroveringen zijn daarbij in die tijd nog eerder uitzondering dan regel.

Het Kongorijk is van al deze staatjes het meest bekend en beschreven. Het ontstaat in de dertiende of veertiende eeuw aan de monding van de Congorivier. De hoofdstad heet Mbanzakongo en is de plaats die nu San Salvador heet, in Angola. Het Kongorijk koppelt uitgebreide politieke instellingen aan een gedecentraliseerde structuur, waarbij gouverneurs in naam van de Manikongo (de koning) uitgestrekte provincies besturen. Door kleinere rijken aan zich te binden, groeit het koninkrijk Kongo uit tot een regionale grootmacht met een bloeiende handel, geavanceerde ijzerbewerking, verfijnde kunstvoorwerpen, een redelijke materiële welstand en een relatieve politieke stabiliteit. De hoofdstad telt honderdduizend inwoners en dat is enorm voor die tijd. Ook in het grensgebied van de hedendaagse staten Congo, Angola en Zambia bloeien koninkrijken op, onder meer door koperontginning. In de zestiende eeuw groeit een groepje Luba-nederzettingen uit tot een machtig en uitgestrekt rijk. Westwaarts vergroot het oude Lundarijk zijn hegemonie over immense gebieden. Ten slotte is er het Kubarijk in West-Kasai (midden Congo) dat sinds de zestiende eeuw een aantal etnische groepen verenigt in een stabiel koninkrijk met grote uitstraling. Het dankt zijn vreedzame reputatie en hoogontwikkelde cultuur onder meer aan een goed georganiseerd ambtenarenapparaat.

Het was een dag zoals alle andere, maar toch ook weer niet. Het dagelijkse ritueel. De wekker op 06.30, direct opstaan, douchen onder eenzelfde miezerige straal. Tussen 06.59 en 07.01 bij de deur van de eetzaal. Aan de ontbijttafel met dezelfde mensen die ook in hun muurvaste ochtendschema's rondhangen. Twee stukjes stokbrood, ham en kaas, glas sap, kop koffie. Rond 07.21 terug naar mijn kamer. Moment van stilte, bijbel en gebed. (Het doet mij goed, ik vind het belangrijk en lijk het alleen en ver van huis nog belangrijker te vinden). Rond 07.39 (het kan een paar seconden schelen) scan ik wat mail, flits even door Nu.nl, noteer kort wat ik straks tijdens de bespreking te zeggen heb, poets om 07.56 mijn tandjes en loop een dikke twee minuten voor 8 mijn kamer uit. De bespreking die klokslag 08.00 uur begint, begint meestal zo rond 08.05. Misschien vinden jullie dit schema vreemd, of zelfs bizar, maar ik weet zeker dat het ook herkenning oproept. Het gaat vanzelf en je ontkomt er niet aan. En er is helemaal niets gelogen of overdreven. Het is zoals het is.

Maar wat was er dan anders aan die dag? Donkere wolken pakken zich samen boven Kin. Alsof de pas begonnen dag alweer overgaat in avondschemering. Maar het is anders. In de zwaar drukkende ochtendwarmte, vallen de eerste regendruppels uit een rommelende lucht, bijna sissend op het pad. De tropische bomen en planten buigen onder het geweld van aanzwellende windvlagen. En dan barst het los. Wat een onbeschrijflijke regenbui! Je moet het meemaken om het te snappen. Donder en bliksem uit een inktzwarte lucht. Ik vlucht mijn auto in en zie dat de bewakers bij de poort hun blote voeten tevoorschijn halen. Water al op enkelhoogte. Er zit niets anders op. Ik rijd stapvoets richting het ministerie. Al zou ik het willen, ik kan niet harder. De anders zo levendige straten, zijn vrijwel leeg. Waar zijn alle mensen opeens gebleven? Hier en daar schuifelt iets of iemand voorbij onder een stuk plastic. De weg staat meer dan blank en alle putten en gaten zijn gevaarlijk ondergelopen. Langzaam

volg ik de weg omhoog en iets als een rivier komt mij tegemoet. Afval, modder en takken, alles spoelt met het water mee. Bij het militaire hek komt een in poncho gehulde soldaat een beetje zielig opendoen. In de hal van het ministerie is men driftig bezig om de vele liters bruinig water die uit het dak lekken, te verwijderen. Tussen de middag is het gelukkig weer droog, maar de wolken zijn grijs en de straten staan blank.

In de lunchpauze, nu op normale snelheid, dezelfde weg weer terug. Oppassen voor de putten. Overal zijn mensen bezig met de water- en modderresten. De vele kraampjes worden weer opgezet, de stalletjes ingericht. Modder of geen modder. De mensen installeren zich weer rond straten en woningen. Paraplu's worden weer parasols. Hoe krijgen ze het zo snel voor elkaar. Het normale leven is weer terug. Ik parkeer de auto voor de villa en stap mijn kamer binnen. De vloer staat voor een groot gedeelte blank. Op mijn blote voeten, er zit niets anders op, haal ik de opgestuurde doeken en zeem tevoorschijn en begin te dweilen. Hoe krijg ik dat nou snel weer voor elkaar? Een beetje zielig haal ik de vele liters bruinig water weg. En de zon begint te schijnen.

Week 13

Ik zie ze al bijna niet meer, die toch wel bijzondere dingen hier in Kinshasa. Rariteiten, ze zijn er gewoon en vallen nauwelijks meer op. Rij maar met me mee, op het dagelijkse ritje door de stad. Het hek door, linksaf en na 50 meter links wordt er een appartementencomplex gebouwd. Het pand nadert de

voltooiing en de bouwlieden zijn bezig met kwasten en verf. Steigers zoals wij die kennen, hebben ze hier niet. Het zijn houten balken die door gaten in de pas gemetselde muren steken. Ze zijn weer met houten balkjes en latten verbonden en op dat skelet zijn schilders net koorddansers en trapezewerkers. Nergens aan vastgemaakt, bewaren ze hun evenwicht. Ze klieren op zeker zes meter hoogte en van Arbo hebben ze nog nooit gehoord. Als ze bijna klaar zijn, halen ze de balken uit de muren, vullen de gaten en verven het zaakje af. Bijzonder!

We draaien de grotere weg op en ik zie een vrachtwagen met volle en lege bierkratten hoog opgestapeld. Bovenop de kratten zitten drie jonge gasten. Levensgevaarlijk bungelen ze hoog bovenop de lading die al schokkend en schommelend over de weg kruipt, van het ene gat naar het andere. Alles wat rijdt, wordt hier als taxi gebruikt. Mensenmassa's! Busjes vol, laadbakken van vrachtwagens vol, oudere mensen worden opgehesen en neergelaten. Jongeren stijgen rijdend in en uit. 'Gordel om, ook achterin', zeggen we in Nederland waar het veevoer beter geregeld is dan dat van personen in Congo.

Langs de kant van alle wegen staan mensen te wachten op een plekje in een 'taxi'. Ze maken handgebaren en de kenner weet of ze de stad uitwillen of slechts een lift nodig hebben tot het eerstvolgende grote kruispunt. Complete knokpartijen voor een schaarse plaats.

Voor me rijdt weer eens een busje met een Nederlandse tekst. Een bouwbedrijf uit Rotterdam. Jaren geleden in Nederland afgeschreven wagentje. Curieus!

We naderen de rotonde waar we linksaf slaan. Drie rijen stilstaand verkeer. Bedelende mensen proberen mijn blik te vangen met hun smekende ogen. Een man zonder benen zit midden op de weg, tussen de auto's. Hij kruipt opvallend snel in mijn richting en trekt zich op aan mijn portier. Dit went nooit. Politieagenten doen pogingen om het verkeer te regelen. De grote en blinkende auto's krijgen voorrang en worden beleefd door hen gegroet in de hoop dat het raampje openschuift en er een handje Congolese franken uitwappert. Wonderlijk! Rechts van de weg in grote letters op de muur gekalkt: 'Dit huis is niet te koop!' In Nederland laat je weten dat je huis te koop is. Hier is het andersom. Alle andere huizen zullen wel te koop zijn. Nou ja, huizen. Meestal gaat het om vervelozе hokken of afgebladderde krotten, die slechts dienstdoen als opvang voor de nacht. Het dagelijkse leven speelt zich buiten af. De kapper scheert een klant het hoofd kaal, vlak langs de drukke en stoffige weg. In de boom hangt een verdeelstekker. Afgetapte stroom voor een tondeuse, maar ook voor de bandenpomp van de buurman die een garagebedrijf runt. Denken jullie dat die bedrijfjes een maandelijkse rekening krijgen van de Nuon? Vergeet het maar. Auto's op gammele krikken en plassen olie vloeien langzaam in de aarde weg. Bizar! Ik kan weer wat snelheid maken en we passeren een rij winkels. Daar heb je de 'schoonheidssalon'. Uiterlijk is belangrijk in Congo. Nagels van dames worden meerkleurig gelakt en de meest uiteenlopende pruiken worden er kunstig in het haar geknoopt. Niet van echt te onderscheiden. Congo is het land van de pruiken. De dames op mijn afdeling hebben elk zeker drie verschijningsvormen, die dagelijks kunnen wijzigen en werkelijk volledig van elkaar kunnen verschillen. Maar inmiddels ken ik ze allemaal. Mij foppen ze niet meer! Wel vreemd! We zijn er bijna. Stalletjes waar je kunt bellen of je beltegoed opwaarderen, tweedehands schoenen, alweer een bandenbedrijfje dat ongetwijfeld goede zakendoet, een broodkraam en een fruitzaak. Een vrouw stapelt passievruchten op tot een toren, stuk voor stuk, zorgvuldig naast en boven elkaar. Hoe is het mogelijk, zo'n mooie presentatie te midden van rommel, stof en uitlaatgassen. Ik passeer de firma in kasten, stoelen, tafels en bedden. Drie zelfde kasten, donker houten exemplaren, staan op de stoep. Keuzes zijn eenvoudig. Even verder de 'dierenspeciaalzaak'. Pasgeboren hondjes worden aangeboden, kleine poesjes in vogelkooien, grote vissen hangen aan een touw in de boom, ratten per bundel en ook zie ik een behoorlijke slang aan een haak hangen. Eigenaardig! Ik hoef hem niet. Afgelopen zaterdag stond er bij ons boa op het menu, stukken gebraden slang met een diameter van ongeveer 15 centimeter. Vrijwel niet te eten, kauwgomachtig en moddervet vlees. Laat maar! Op het werk aangekomen, hoor ik dat de Kabinetschef door de minister de laan uit is gestuurd. Een belangrijk dossier heeft in de ogen van de grote baas te lang op zijn bureau gelegen. Neem van mij aan dat er werkelijk iets aan de hand is, als ze hier in Congo vinden dat iets te lang duurt. Maar ik vind de getoonde daadkracht in dit geval toch raar!

Nog even de geschiedenis in. Europa heeft aanvankelijk maar weinig aandacht voor Afrika. In de vijftiende eeuw maakt de elite echter kennis met producten uit Azië. Vooral de oosterse specerijen vallen in de smaak. Het probleem is alleen dat ze, jawel, peperduur zijn, omdat ze via Arabische tussenhandelaren naar Europa worden vervoerd. Om het Arabische monopolie op deze handel te kunnen doorbreken, beginnen de Portugezen de Afrikaanse kusten te verkennen. Nog voor het einde van de vijftiende eeuw slagen ze erin, Kaap de Goede Hoop te omzeilen, tot aan het huidige Mozambique. Op verschillende plaatsen langs de route zetten ze steunpunten en handelsposten op, zonder zich veel om het binnenland te bekommeren. In 1482 komt de zeevaarder Diego Çao aan bij de monding van de Congorivier. Hij is danig onder de indruk van het rijk van de Manikongo, laat vier gezanten achter en trekt verder zuidwaarts. Op zijn terugweg naar Portugal doet hij Kongo opnieuw aan, maar van zijn gezanten is geen spoor meer te bekennen. Woedend neemt Çao vier notabelen als gijzelaar mee naar Portugal. Daar worden ze zes jaar onderwezen in de Portugese taal en het

christendom. Bij een volgende reis naar ongo worden de twee delegaties tegen elkaar geruild en men sluit een vriendschapsverdrag. En dan volgen de onvermijdelijke missionarissen, de eerste in 1491. Op de derde mei van hetzelfde jaar bekeert koning Nzinga Nkuwa zich, samen met zijn hele hof, tot het christendom. Het wordt een periode van intensieve diplomatieke contacten met Portugal en het Vaticaan.

Week 14

In Kinshasa en omgeving spreken de mensen het Lingala, een van de vier officiële talen die naast het Frans worden gesproken. Naar schatting heeft de taal rond de 10 miljoen 'gebruikers'. Het is bijna niet te geloven, maar er worden in Congo meer dan 300 verschillende talen en dialecten gesproken (waarbij de grens tussen een taal en een dialect natuurlijk een lastige is). Congolezen zijn mensen van het woord en veel minder van het geschrift. De mensen praten gemakkelijk en spreken naast het Frans vrijwel allemaal minstens twee van de vier officiële Congolese talen. De verhalen worden doorverteld aan de kinderen. Onder Mobutu werd bepaald dat het Lingala door het leger gebruikt moest worden in het hele land. Toen bij EUSEC werd aangeboden om een cursus Lingala te volgen, heb ik me maar ingeschreven. Op maandag- en donderdagmiddag van kwart voor zes tot kwart voor zeven komt 'papa' Bonaventura, want zo heet de bejaarde leraar, bij ons langs, om drie kolonels het Lingala bij te brengen. In een benauwd zaaltje, want de airco doet het niet meer, zitten mijn Franse en mijn Duitse collega naast mij in de schoolbanken. Het zweet gutst van onze hoofden, maar 'papa' heeft nergens last van. We beginnen steevast met een spreekwoord in het Lingala en uiteraard wordt stilgestaan bij de betekenis ervan.

Vervolgens steekt 'papa' uitvoerig van wal en probeert ons de meest ingewikkelde zinsconstructies, de vier verschillende verleden tijden en ook de nodige gecompliceerde toonhoogten en accenten van het

Lingala uit te leggen. Toepasselijk in dit kader is het spreekwoord 'je moet het ijzer smeden als het heet is', want aan het begin van de les heeft 'papa' onze aandacht nog. '*Obete ebuni ntango ezali na moto*'. *Moto* betekent 'heet' of 'vuur', waarbij de klemtoon ligt op de eerste 'o'. Hetzelfde woord met de klemtoon op de tweede 'o' betekent 'hoofd' en zonder accenten betekent het 'man'. Hoe vaak hebben we al niet tegen 'onze *professeur*' gezegd dat we graag een paar nuttige, eenvoudige zinnen willen leren? Handig voor op het werk!

'Espérance, wat zie je er vandaag weer charmant uit', 'Dieudonné, hoe gaat het met je?', 'Wat een prachtig kapsel heb je vandaag weer uitgekozen, Séraphine!', 'Ik wens je een fijne avond Dorcas en tot morgen!' en meer van dat type complimenten en beleefdheden. (Mooi hè, die bijzondere namen die je hier tegenkomt). Overigens is het Lingala betrekkelijk eenvoudig als het gaat om vervoegingen. 'Ik ben, jij ben, hij ben, wij ben, ik heb, jij heb, hij heb en ga zo maar door. Heel interessant is het om te zien welke invloed de cultuur heeft op een taal. Het Lingala woord *ndeko* betekent bijvoorbeeld niet alleen 'broer', maar ook 'neef', 'huisgenoot' en 'vriend'. Voor je *ndeko* behoort je goed te zijn en iemand wordt al snel 'broer' of 'zus' genoemd, ook al is dat helemaal geen familie. Als ik een goede collega op het werk *mon frère* (mijn broer) noem, of als ik *frère* wordt genoemd, dan is dat mooi! Frappant is ook het woord *lobi* dat zowel 'morgen' als 'gisteren' kan betekenen. Welke van de twee mogelijkheden het betreft, moet uit de context blijken. Mijn conclusie bij het woord *lobi* is de volgende. *Het is in ieder geval niet vandaag, dus we hebben alle tijd!* Bonaventura is een fanatieke baas die elke minuut nuttig wil besteden. Maandag viel de stroom tijdens de les weer eens uit en ook al zitten we vervolgens in volslagen duisternis enige minuten te wachten op het rommelende geluid van de opstartende generator, 'papa' begint in het pikkedonker gewoon aan een korte herhaling van de lesstof. Voor hem is stroomuitval en de daaropvolgende duisternis volslagen vanzelfsprekend.

In de zestiende eeuw, zo lees ik in het boekje van Kris Berwouts over Congo, komt een handelsstroom op gang tussen de drie continenten Europa, Afrika en Amerika. In Amerika is inmiddels een plantage-economie ontstaan en er is grote behoefte aan goedkope arbeidskrachten. Dus worden Europese goederen (textiel, wapens en munitie van slechte kwaliteit, alcohol en allerlei snuisterijen) naar Afrika verscheept en geruild tegen slaven. Die slaven worden op hun beurt weer naar Amerika verscheept om daar verkocht te worden. De driehoek sluit zich ten slotte door de stroom plantageproducten (waaronder suiker en rum) richting Europa. De Europeanen spelen handig in op het gebrek aan eenheid tussen Afrikaanse volkeren: Europese handelaren kopen op de Afrikaanse kusten hun slaven van Afrikaanse handelaren. Ze hoeven de mensenjacht niet eens zelf te organiseren. De gevolgen voor Afrika zijn groot. De ontvolking van grote delen van het binnenland veroorzaakt de ontmanteling van economische productiesystemen, sociale netwerken en politieke organisaties.

Aan het einde van de achttiende eeuw verandert de relatie tussen Afrika en Europa grondig. De winstmarge van de producten van de Amerikaanse plantages zakt drastisch en de Europese markt raakt verzadigd. De driehoekshandel wordt verliesgevend. Ondertussen heeft de industriële revolutie in Europa nieuwe behoeftes gecreëerd. De introductie van machines maakt een stijgende toevoer van vetten en oliën noodzakelijk. In eerste instantie haalt men die uit de aardnoten van Senegal en Gambia en de palmnoten uit Guinee. Men probeert deze handel precies te

organiseren zoals de slavenhandel, maar het systeem is uit de tijd geraakt. Meer efficiency wordt alleen bereikt door een grotere controle over het Afrikaanse territorium. Er worden verdragen afgesloten met lokale leiders en de Europeanen winnen hierbij natuurlijk flink. Ze verwerven het recht om bepaalde gebieden om te vormen tot reusachtige plantages. Ook stelt een speciaal juridisch statuut hen nog eens boven de traditionele rechtssystemen. In het derde kwart van de negentiende eeuw krijgen de Europeanen eindelijk door wat er in Afrika te halen valt en er ontstaat een wedloop tussen de verschillende landen. De competitie gaat niet meer alleen over grondstoffen en afzetmarkten, maar ook over nation- of empirebuilding. Elke zichzelf respecterende Europese natie heeft ten minste een paar kolonies. Congo ontspringt de dans aanvankelijk, totdat de Belgische koning Leopold II zich erin vastbijt. (Leopolds vader toonde als eerste koning van België al belangstelling voor overzeese gebieden. De afscheiding van Nederland in 1830 sneed de Belgische industrie namelijk af van de markten in de Nederlandse koloniën).

Week 15

Een boom over de weg? Een blikseminslag zeg je? Onze chauffeur Emanuel doet het portierraam weer dicht en de zwervjongen verdwijnt weer in de modder. Met zijn altijd opgewekte gezicht zegt Emanuel dat er niets anders opzit dan rustig te wachten. En dat op het moment dat ik eindelijk op verlof ga, op weg naar het vliegtuig dat straks vertrekt. We staan inmiddels al anderhalf uur in een file en het laatste half uur zit er helemaal geen beweging meer in. Het regent tropisch hard. Helblauwe flitsen schieten door de avond en af en toe knallen er donderslagen. Duizenden mensen krioelen te voet langs de stilstaande auto's, want het heeft toch geen zin om de taxi te nemen. Jongeren looppassend in de blubber, daarbij zingend in de regen en dat juist nu. Geloof jij het? Voertuigen verlaten links en rechts de file om in het zijterrein eveneens hopeloos vast te lopen. Een ding is zeker, zegt Emanuel, we zijn nooit te laat want de bemanning van het vliegtuig staat ook in deze file! Nog een uur later passeren we eindelijk die 'bliksemse boom'. Hij ligt over de weghelft van het tegemoetkomende verkeer, dat dus onze weghelft maar heeft genomen. Vier rijen met spookrijders. Nooit eerder zo'n slagveld gezien.

Niet in woorden te vangen. Auto's gebotst of in greppels langs de weg, in een poging een uitweg te zoeken. Busjes met kokende motoren, voertuigen zonder brandstop, gebroken assen, lekke banden, een rennende man met een overklotsende jerrycan benzine, een enkeling in vergeefse pogingen iets aan het verkeer te regelen, tientallen passagiers al vele stik hete uren in de stilstaande taxi's, geen politie of hulpinstanties te bekennen. Het vliegtuig vertrekt een klein uur te laat en ik mis de aansluiting in Parijs. De Franse baliedame op luchthaven Charles de Gaulle verontschuldigt zich voor de vertraging en als ik zeg dat het door de boom in Kinshasa komt, kijkt ze me een beetje verbaasd aan.

In 1876 richt koning Leopold II de *Association Internationale Africaine* (AIA) op. Het officiële doel luidt: wetenschappelijke exploratie en strijd tegen de slavenhandel. De AIA is op papier een internationale organisatie, maar in de praktijk volledig door Leopold II gecontroleerd. De koning steekt er een groot deel van privé-fortuin in. In 1878 wordt de befaamde ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley gecontracteerd om verdragen af te sluiten met lokale Afrikaanse hoofden. In ruil voor kleine hoeveelheden textiel en oude wapens sluit Stanley vierhonderd handelsakkoorden af. Dit netwerk van steunpunten moet Leopolds claim op Congo vormgeven, onder het mom van wetenschappelijk en humanitair werk. Ondertussen leidt de koortsachtige rush op Afrika, nog versneld door moderne wapens en voertuigen, tot spanningen binnen Europa. Op initiatief van de Duitse kanselier Bismarck wordt in 1884 een internationale conferentie bijeengeroepen om de invloedssferen in Afrika definitief af te bakenen. Alleen al door haar enorme oppervlakte en centrale ligging is Congo een belangrijk punt op de agenda tijdens deze Conferentie van Berlijn. Vanuit het huidige Zambia hebben de Britten belangstelling voor Katanga, een aan Zambia grenzende Congolese provincie. De Fransen hebben een oogje laten vallen op de Congo-monding, een gebied dat van oudsher ook de Portugezen interesseert. Uiteindelijk worden de aanspraken van Leopold II erkend. De Fransen moeten zich tevredenstellen met de noordelijke oever van Bas-Congo (het huidige Congo-Brazzaville) en de Portugezen krijgen als troostprijs de enclave Kabinda (nu een raar klein stukje Angola dat door de Congo rivier van het grote Angola gescheiden is). Toch moet ook Leopold II op een gevoelig punt inleveren: Congo krijgt het statuut van Vrijstaat en de Belgische vorst is verplicht het gebied open te stellen voor commerciële activiteiten van andere naties. Leopold II ziet zichzelf als overwinnaar van de Conferentie van Berlijn: in de nieuwe constructie delen België en Congo-Vrijstaat een staatshoofd maar verder hebben ze formeel niets met elkaar te maken. Congo-Vrijstaat wordt hierdoor in de praktijk een privéonderneming van de Belgische vorst. Een vorst die overigens nooit de moeite neemt om ook maar een voet op Afrikaanse bodem te zetten.

Na twee fantastische verlofweken is mijn tweede aankomst in Congo al heel anders dan de eerste, nu ruim vier maanden geleden. De chaos komt mij nu bekend voor, de geluiden, de geuren, de broeierige warmte, de mensen, het is vertrouwd. Goed om terug te zijn. De volgende dag ga ik met veel plezier weer aan het werk. Tot genoegen van mijn collega's speel ik even voor Sinterklaas. Als hij uit Europa komt, neemt een blanke wat mee. Zoals gebruikelijk is niet iedereen tevreden met het pakje dat wordt ontvangen. Helaas is er in de tussentijd weinig voortgang geboekt bij de diverse projecten en dus ben ik binnen een dag alweer bijgewerkt. Deze en de komende weken wil ik graag eens wat nader ingaan op het EUSEC-werk en de problemen die we daarbij tegenkomen.

Een van de belangrijkste projecten die EUSEC uitvoert is de registratie van alle militairen die de Congolese Defensie rijk is en begonnen om de betalingen op poten te zetten. We dachten het project afgerond te hebben, totdat de Congolese regering aan het begin van dit jaar de vrede tekende met de rebellen van Nkunda en diverse andere gewapende groepen. Vervolgens zijn duizenden rebellen toegelaten tot het Congolese leger, voornamelijk in Oost-Congo, zonder dat EUSEC de mensen correct kon registreren.

Dat gaat alsnog gebeuren, maar het zal veel geld en energie kosten voor iedereen gevonden is en opgenomen in de database. De al wel geregistreerde militairen, het zijn er rond de 130.000, krijgen een 'defensiepas', een unieke identiteitskaart. EUSEC is samen met een Congolees team in Kinshasa begonnen aan de uitgifte daarvan. Na herhaalde oproepen en na dagen van uitdelen blijkt dat ruim 20% van de geregistreerde militairen in de regio Kinshasa de kaart niet heeft opgehaald. We weten niet goed hoe dat mogelijk is. Het gaat om meer dan 2000 namen. Hebben zich bij de registratie dan toch

mensen aangemeld die achteraf helemaal geen militair blijken te zijn? Een ander probleem bij de uitgifte van de kaarten zijn de reis- en verblijfskosten van de Congolese militairen die deel uitmaken van de teams. Het is de bedoeling dat ze eind mei op pad gaan om de kaarten in het hele land te verspreiden, provincie na provincie. Er blijkt echter geen geld te zijn in de defensiekas om de Congolese militairen van eten, drinken en overnachtingen te voorzien. Zolang dat niet geregeld is, kunnen de 'uitgifteteams' niet vertrekken. Het is nog onduidelijk hoe dat gaat aflopen.

Week 16

Gelukkig staat een van de jongens al te zwaaien aan de kant van de weg, want het laatste stukje is altijd lastig. Hij zal ons begeleiden. We zijn in de cité, een grote en meer dan armzalige buitenwijk van Kinshasa en op weg naar het weeshuis. Een wirwar van onverharde paden, de vuilnis verspreid, de riolen voor een deel open, elektriciteitskabels slingeren gevaarlijk over de grond, overal mensen, van alles te koop. Bij het Nederlandse ambassadepersoneel is het *Orphelinat* Eden een bekende plek. Mama Esther, het Hoofd van het weeshuis, wordt met haar 44 weeskinderen al enige jaren door diverse Nederlanders ondersteund. Ook mijn voorgangers hebben zich niet onbetuigd gelaten. Ik ben er al een keer of vijf geweest en nu gaan we een partij ingeblikt eten brengen die we bij EUSEC over hebben. Geweldig die welkomstliederen altijd als we binnenkomen. Vrolijke gezichtjes, 'wat zullen de blanke mensen deze keer bij zich hebben?' Enerzijds is het goed om van onze rijkdom te geven: geld, kleding, speelgoed, snoepgoed, eten en drinken. Anderzijds voorkomen we niet dat de kinderen ons blanken, beschouwen als weldoeners die regelmatig en beladen met cadeaus langskomen. Is dat in het klein niet datzelfde, zo herkenbare probleem: 'in hoeverre moet aan arme landen ontwikkelingshulp worden geboden?' Het woord zegt het zelf, want hulp bij ontwikkeling betekent dat de hulpbehoevende mensen het uiteindelijk zelf moeten doen en dus ook zelf moeten willen. Even de handen ophouden is niet erg, maar daarna moet er eigenlijk wel concreet iets uit diezelfde handen

komen! Want anders blijven we helpen bij de ontwikkeling, alleen ontwikkelen we nergens naartoe!

Ik ben Papa Jan, want ze noemen alle mannen 'papa', en ik ben telkens onder de indruk van de kinderen en ook van Mama Esther. Ze hebben het, naar de omstandigheden, gelukkig redelijk goed. Dankzij de financiële steun wordt er onderwijs aangeboden en hebben de kinderen te eten en te drinken. Ook hebben ze allemaal een eigen bed. We spelen samen, we hebben plezier, we drinken wat en vervolgens verdwijnt ik weer in mijn (in hun ogen) onmetelijke rijkdom.²

² Later zou Mama Esther van frauduleus handelen rondom een 'fake-weeshuis' worden beschuldigd.

Rond 1885 heeft Leopold II zijn hele fortuin in 'onderneming Congo' gestoken. Hij is dan ook naarstig op zoek naar manieren om er winst uit te halen. Hij zet een leger op poten dat het oosten van Congo zuivert van Arabische slavenhandelaren. Zo demonstreert hij tevens de Engelsen en de Portugezen dat hij de hem toegewezen gebieden ook effectief wil bezetten. En alleen omdat de Conferentie hem daartoe nu eenmaal heeft verplicht, deelt hij het territorium op in concessies voor buitenlandse maatschappijen. Hij maakt hen het leven overigens zo zuur mogelijk en onderwerpt ze aan een streng fiscaal regime. De dochterondernemingen van de Belgische holding Société Générale worden ondertussen aangespoord om Congo-Vrijstaat snel rendabel te maken. De beheerders krijgen opdracht de Congolezen te dwingen zoveel mogelijk ivoor en rubber te verzamelen. Vooral de rubbercampagne geeft aanleiding tot een schrikbewind en wanpraktijken. De staat (in de praktijk dus Leopold II) eigent

zich alle niet-bewerkte gronden toe en de Congolezen worden verplicht om onhaalbare rubberquota te leveren. Als ze daar vervolgens dus niet in slagen, worden ze gevangengezet en gemarteld, of hun gezinnen worden gegijzeld. Ook het afhakken van handen is een veel toegepaste sanctie. Deze op grote schaal georganiseerde dwangarbeid leidt tot massale sterfte. Wie niet rechtstreeks aan de terreur bezwijkt, gaat vaak door verzwakte gezondheid ten onder aan ziektes. Rond de eeuwwisseling is het gelukkig gedaan met deze gruwelijke uitbuiting.

Berichten over de manier waarop de Congolese rijkdommen worden geëxploiteerd, sijpelen door in de internationale pers. Vooral onder impuls van de Britse journalist E.D. Morel komt een golf van protest op gang in de Europese publieke opinie. In België zelf wordt Leopold verplicht een onderzoekscommissie te aanvaarden, onder druk van de parlementaire oppositie. Dat leidt ertoe dat Leopold Congo-Vrijstaat niet langer als zijn persoonlijke commerciële onderneming kan beheren. In 1908 neemt België Congo over van de vorst. Voortaan wordt het als een 'gewone' kolonie bestuurd. De minister van Koloniën is verantwoordelijk binnen de regering. Hij wordt in Congo vertegenwoordigd door de gouverneur-generaal. De minister bestuurt de kolonie zo ongeveer als de burgemeester van een grote stad. Hij hoeft alleen niet bij zijn collega's aan te kloppen als hij geld nodig heeft. Congo moet zichzelf financieel bedruipen. Het koloniaal bestuur wordt geënt op structuren binnen de traditionele samenlevingen, of op structuren die daar volgens de kolonisator geschikt voor zijn. Waar geen centrale politieke organisatie bestaat, wordt er simpelweg een gecreëerd.

Nog even over het werk. Veel projecten verlopen traag. Zo wachten we op de afronding van het projectplan en ook op geld om de vrouwen van militairen te ondersteunen. Wat we willen is heel simpel. Een gebouw opknappen, leslokalen maken, taallessen organiseren, naailessen, een groentetuin, alles om de vrouwen minder afhankelijk te maken van het salaris van hun mannen. Dat is toch ontwikkelingswerk? Wat heeft dit te maken met de opbouw van veiligheid, want daar is EUSEC toch voor? Het is op het randje, maar ik vind het goed te verdedigen. Niet-zelfstandige en van de militairen afhankelijke vrouwen reizen de vechtende mannen achterna, gewoon omdat ze anders helemaal niets hebben. Dat 'gereis van hot naar haar' willen we graag voorkomen. Militairen met hun gezinnen om de hoek, kunnen hun operationele werk niet goed doen. Bovendien is het te gevaarlijk voor de gezinnen en is het ook schadelijk voor de Congolese bevolking, omdat hun veiligheid in het geding is. Er moet dus rust komen binnen de militaire gezinnen. Maar waar blijven die projecten dan op hangen? Wellicht dat we in eerste instantie wat snel geneigd zijn om naar de Congolese kant te kijken. Stroperige en bureaucratische structuren, trage en inefficiënte werkwijzen, culturele verschillen, financiële problemen en ook gewoon onwil. Toch vind ik dat er aan de 'hulpverlenende

kant' zeker ook sprake is van afstemmingsproblemen, eigenbelang, starre en trage financiële procedures, verborgen agenda's, verschillen van inzicht en ook onwil. Dit geheel leidt over het algemeen helaas niet tot een vlotte planning en uitvoering van projecten.

Week 17

Het regenseizoen is zo'n beetje afgelopen en het droge seizoen staat voor de deur. Anders dan we misschien zouden denken, is het hier tijdens de droge tijd een stuk minder warm dan tijdens de natte. Ik kijk naar buiten en zie een bewolkte hemel. De zacht bewegende bladeren van bomen en planten wijzen zowaar op een tropisch briesje. Heen en weer. Regen en droogte, twee kanten van de medaille, de symboliek van een verscheurd land. Heel en kapot, vallen en opstaan, pompen of verzuipen. Ik ervaar Congo als een land vol tegenstellingen en ook in het werk loop ik er voortdurend tegenaan. Laten we er even voor gaan zitten, want het valt niet mee om te begrijpen, laat staan om keuzes te maken. Kiezen of delen, kop of munt, dood of de gladiolen?

Gisterenavond in donker Kinshasa. Een politieagent gebaart. Ik open het raampje aan mijn kant. 'Een beetje geld, chef, ik heb honger en mijn kinderen ook'. Zijn hoofd een beetje schuin, met een zielige blik in de ogen. Wat moet ik nou? Geven of niet geven? Het is de dagelijkse praktijk. Ze kennen de EUSEC-auto's en vermoeden een soort mobiele Rabobank. Ik schud mijn hoofd, doe het raam weer dicht en als ik wil weggrijden, klinken harde klappen op het dak. De 'diender' slaat krachtig met z'n gummiknuppel op m'n auto. Hij vindt het helemaal niet eerlijk van mij. Iemand die geld heeft en het niet wil delen! Geven en nemen!

Twee maanden geleden op het ministerie. Een goede Congolese collega en adviseur van de minister komt mijn kamer binnen. 'Jan, ik vind het heel gênant om te vragen, maar kun je me alsjeblieft wat geld lenen'? Ze moet de stad in en heeft geen geld voor een taxi. Vooruit, niet te moeilijk doen, denk ik en geef 30 dollar. 'Ik zal het geld snel terugbetalen en eh, tegen niemand zeggen hoor. Vrijwel dagelijks hebben we contact, maar denk je dat ze er sindsdien op terug is gekomen? Twee maanden geleden. Wat moet ik nou? Is dit een principekwestie? Hoeveel tijd geef ik haar? Wat kan mij het eigenlijk ook schelen! Die stomme dollars! 'Iemand die geld heeft, moet het delen', zal mijn collega ongetwijfeld denken. Slikken of stikken?

Als een Congolees (of misschien ook wel een buitenlander) wat extra geld heeft, door hard te werken, of misschien wel door corruptie en daardoor boven de massa uitsteekt, vormen zich groepjes om hem heen, van familie, vrienden en kennissen. Je ziet het op alle niveaus, van president tot militaire commandant, tot adviseur van de minister. Meeprofiteren, zeggen wij, en de handen ophouden. Je hoeft hier kennelijk helemaal niet te werken als je iemand kent die geld heeft. Maar hoe kan een land met een dergelijke cultuur zich dan ooit ontwikkelen, denken wij. Dat hoort zo, vinden zij, 'het is een sociale plicht om in de voorspoed te delen'.

Kijken ze zo ook aan tegen hulpverlening? Tegen ontwikkelingswerk? Is het normaal en is het onze sociale plicht om onze rijkdom met hen te delen? En als je niets geeft, krijg je dan klappen? Hollen of stilstaan? En tegelijk verbaas ik me telkens weer in dit land, in het verkeer, maar ook op het werk. Altijd maar die gevechten tussen groepen, stammen, partijen. En in het klein, niemand die elkaar op straat ook maar een centimeter ruimte geeft. Niemand even voorlaten, steeds voordringen in de rij. Ik eerst! Veel jaloezie, afgunst. Overvolle kerken (maar wat wordt daar geleerd)? Komt het nog goed met dit land? Wie het weet, mag het zeggen. En aan de andere kant: lieve en zorgzame mensen die echt om je geven. Respect voor je ouders en je familie betekent hier nog iets. Positief en optimistisch blijven, vind ik. Doorgaan met die hulp! Doe het voor die arme stakkers die echt niets hebben en toch zelf blijven geloven in

een betere toekomst. Doe het desnoods voor jezelf, omdat je vindt dat je best iets van je rijkdom kunt missen. Heen en weer geslingerd, tussen hoop en vrees.

België is tevreden over de gang van zaken. Rond 1910 spreekt men zelfs graag over de 'Heilige Drievuldigheid' van de kolonisatie. Deze drie pijlers, de financieel-economische wereld, de Rooms-katholieke kerk en de koloniale administratie kunnen goed met elkaar overweg. De kerk heeft een monopolie op onderwijs en gezondheidszorg en daardoor een grote ideologische en culturele invloed. Congolezen die een deel van de Europese waarden overnemen, worden veelbetekendend *évolués* (ontwikkelden) genoemd. De kerk is ook het bindende element met de publieke opinie in België. Omdat iedereen wel een familielid of een kennis heeft die in Congo zit, voelt de Belgische bevolking zich sterk betrokken bij het 'beschavingswerk' van de missionarissen.

België bevrijdt de 'zwartjes' van de gesel van de slavernij, van kannibalisme en van allerlei onsmakelijke ziektes. Dankzij de kolonisatie leven ze nu in een toestand van kinderlijke gelukzaligheid waarin ze niets meer te klagen hebben. Alleen het probleem van hun natuurlijke luiheid moet nog even worden opgelost, althans zo denken de meeste Belgen erover. België ziet haar eigen koloniale model graag als voorbeeld voor de rest van de wereld. Congo, zo verkondigt men, is de kolonie met verhoudingsgewijs het grootste aantal mensen met een basisschoolopleiding. Het land heeft bovendien de op een na best ontwikkelde industrie in zwart Afrika en de kolonisator heeft veel betekend voor de infrastructuur en de gezondheidszorg. Op zich is dat waar, maar er is ook een keerzijde. Het Belgische model is niet gericht op duurzaamheid. Dat geldt voor de manier waarop natuurlijke hulpbronnen worden geëxploiteerd en helemaal voor de manier waarop Congolezen worden voorbereid op de toekomst. Na de lagere school heeft het onderwijs hen niet veel meer te bieden. Bij de onafhankelijkheid in 1960 zijn er niet meer dan zestien universitair gediplomeerden. Het Belgische model is, veel meer dan het Britse of Franse, betuttelend en paternalistisch. Congolezen worden in de beste gevallen opgeleid tot een niveau van lagere bediende. De ontwikkeling van een elite is een zorg voor later.

Week 18

De materiële weldaden van kolonisator België moeten we met een korreltje zout nemen. De betalingsbalans van de kolonie is tot 1957 positief. Dat wil zeggen dat er meer geld van Congo naar België gaat dan omgekeerd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kan de Belgische regering in ballingschap haar hele budget financieren vanuit de kolonie. En tussen 1946 en 1957 wordt acht miljard frank vanuit Congo naar de Belgische staatskas overgeheveld. In diezelfde periode maakt de mijnbouwreus Union Minière een nettowinst van 31 miljard frank. Natuurlijk komt dit ook de Congolezen ten goede. De koopkracht stijgt en voor loonarbeiders wordt een sociale zekerheid uitgewerkt naar Belgisch model. Maar ook hier is van duurzame opbouw geen sprake en is het moderniseringsproces op Europese leest geschoeid. De Belgische belangen staan bovenaan de lijst. Uiteindelijk gaat het Belgische koloniale systeem ten onder aan haar eigen tweeslachtigheid. De lokale middenklasse, die het gewenste systeem op een lager niveau moet implementeren, maakt zich de cultuur en de waarden van de kolonisator eigen. En het onvermijdelijke gebeurt. De middenklasse komt tot de conclusie dat juist dit systeem haar ontwikkeling in de weg staat. De *évolués* zien hun pad naar de hogere regionen van de samenleving geblokkeerd en de eerste antikoloniale gedachten worden geboren. Zij krijgen steun van de academicus Van Bilsen, die halverwege de jaren vijftig een plan publiceert om Congo gedurende dertig jaar op de onafhankelijkheid voor te bereiden. In die periode kan een elite worden gevormd die het bestuur op de lange termijn overneemt. In België wordt Van Bilsen als fantast en oproerkraaiër weggehoond, maar in Congo vindt hij gehoor bij de kersverse organisaties van *évolués* (die meestal op regionale of etnische basis zijn gevormd). De bekendste groep is Abako onder leiding van Joseph Kasavubu. Verscheidene regionale organisaties transformeren zich tot partij. In 1958 richt Patrice Lumumba de Mouvement National Congolais (MNC) op. Op 4 januari 1959 slaat de vlam in de pan. Een door de overheid verboden politieke bijeenkomst van Abako wordt toch doorgezet. De ordetroepen reageren zeer agressief, met zware rellen en tientallen doden tot gevolg. In de commotie die dit bloedbad in België en Congo veroorzaakt, belooft de in 1950 gekroonde koning Boudewijn op korte

termijn de onafhankelijkheid. In mei 1960 wint Lumumba's MNC de nationale verkiezingen en op 30 juni 1960 wordt Congo onafhankelijk.

'Clarisse, wat is er vandaag met jou aan de hand', vraag ik aan een van de secretaresses van het kabinet van de minister. Ze zit in een hoekje te typen met een wollen deken om zich heengeslagen, alsof ze een behoorlijke griep te pakken heeft. 'Weet je', zegt ze, 'het is de wisseling van de seizoenen. In het droge seizoen daalt de temperatuur hier in Kinshasa. Ik ben verkouden en ik heb het koud!'. 'Nu even serieus', zeg ik met enige verbazing, 'het is buiten 27 graden, de zon schijnt inderdaad iets minder fel, maar koud?' Hoe is het toch mogelijk? Ik snak onder deze omstandigheden regelmatig naar adem vanwege de benauwde hitte, ik drijf uit mijn uniform en de Congolezen beginnen zich in dekens te wikkelen omdat ze het koud hebben! Het was me vanmorgen ook al opgevallen dat de EUSEC-bewakers truien hadden aangetrokken. Wat kunnen mensen toch van elkaar verschillen! De afgelopen week liepen veel van mijn Congolese collega's een beetje bleekjes rond. Jawel hoor, echt waar! Ik heb er vijf geholpen met wat aspirines, waarbij ik telkens moest praten als Brugman om niet het hele pakje paracetamol ineens kwijt te zijn. Anderen hebben te kampen met de regelmatig terugkerende malaria. Ook bereikten mij berichten van het overlijden van zeker zes (familieleden van) militairen afgelopen week. Ik kan mij haast niet voorstellen dat het ook met de seizoenswisseling te maken heeft, maar wie weet, vergis ik me. In ieder geval vertelden diverse collega's dat ze naar een zogenaamde *deuil* moesten of er al geweest waren. Een *deuil* -spreek uit: *dui* - is een rouwplechtigheid bij de familie van de overledene die enige dagen kan duren. Ik werd tot mijn verrassing ook uitgenodigd om bij een *deuil*

te verschijnen. Komaan, dacht ik, je kunt niet alleen naar bruiloften gaan. Rouwen hoort ook bij het leven. Maar het was zoals gebruikelijk weer eens anders dan ik had gedacht. Stemmige kleding bleek desgevraagd niet nodig. Heb ik trouwens ook niet bij me. Aangekomen in een erbarmelijke wijk bij een erbarmelijk onderkomen ontmoet ik veel en vrolijk lachende mensen. We keuvelen gezellig op een schamele binnenplaats. De overledene was geloof ik een tante van een vriendin van een buurvrouw van mijn collega en inmiddels twee dagen eerder al begraven. Ik vermoed dat ook dit soort droeve

omstandigheden soms (of misschien wel regelmatig) wordt aangegrepen om weer eens uitgebreid met familie, vrienden en kennissen bij te praten. Het was in ieder geval een onverwacht gezellige rouwbijeenkomst.

Zou ik dan voor mijn vertrek toch nog een heel concreet project van de grond krijgen? Het ziet er wel naar uit. Het gaat weliswaar om een microproject, maar toch, veel vrouwen van militairen zullen er heel blij mee zijn. Onder het motte 'kleine beetjes helpen' gaan we een aftands en verwaarloosd gebouw op een naburig militair kamp opknappen. Er komen vijf leslokalen in, die ruimte bieden aan taalonderwijs en een *couper-coutûre*-klas, waar onder professionele leiding kleding zal worden gemaakt. Doel van dit alles is een

inkomstenbron voor de gezinnen, zodat ze minder afhankelijk zijn van het salaris van de militaire. Dat salaris is al bijna niets en wordt bovendien uitgekeerd aan de militairen, die vaak ver van hun gezinnen verwijderd zijn.

Samen met de Congolese genderadviseur en die van EUSEC heb ik mij de afgelopen weken sterk gemaakt voor dit project. Als het goed is (maar dat weet je hier eigenlijk nooit) wordt aanstaande maandag met de werkzaamheden begonnen. Ik hoop jullie de komende weken van de vorderingen op de hoogte te brengen.

Week 19

Het is zaterdagmorgen en net als de Congolese collega's ben ik gewoon op het ministerie. Maar korter dan normaal, want om een uur of één stoppen we ermee en zit de werkweek er weer op. Papa Sylvain, de oude schoonmaker veegt zoals gebruikelijk mijn vloerbedekking met een even oude bezem. Het stof dwarrelt omhoog en wordt de gang ingeblazen door de luchtstroom van het geopende raam. Een mooi moment om terug te kijken op de afgelopen dagen. Het was een week van het 'kleine leed' en als ik er beter over nadenk ook wel van het 'grote leed'. Nee, niet mijn leed, maar het leed van vele collega's. Het begint ermee dat niemand nog betaald heeft gekregen over de maand mei. De adviseurs niet, de medewerkers niet, de secretaresses niet en de schoonmakers niet. Stel je voor, je werkt je drie slagen in de rondte, je maakt dagen van acht uur 's morgens tot acht uur 's avonds en aan het einde van de maand ontvang je niets. En een week later ook nog niet. Geen salaris, geen uitkering, helemaal niets. Logisch dat ze mijn bureau deze week goed wisten te vinden. 'Kun je me vanmiddag een eindje richting huis brengen, want ik heb geen geld voor de bus'? 'Mijn auto is kapot; heb je 50 dollar voor mij? En als je het geld terug moet hebben, kun je het maar beter niet geven....'. 'Mijn medicijnen zijn op en ik heb vreselijke hoofdpijn; heb je wat aspirine of anders geld om ze te kopen'? En gisteravond nog: 'Jan, mijn vriendin moet met spoed naar een dokter, kun je ons naar het ziekenhuis rijden?' (En ik weet dat dat ook betekent dat ik medicijnen betaal). Ik vraag me af hoe het zou gaan als ik er niet was. Wie zou helpen? Het heeft geen zin om daarover na te denken, want ik ben er wel (nog vier weken) en ik kan helpen! Het kleine leed verzachten. Een van de bewakers van onze EUSEC-villa wachtte mij dinsdagavond op. Ik ken hem goed, een vriendelijke jonge vent die tevens een uitstekende kapper is. Mijn kapper. Het was al laat en hij hoorde thuis te zijn. Stukje bij beetje kwam het verhaal eruit. Vader van vier kinderen. Jongste dochttertje moet geopereerd worden. Blindedarm. Eerst afrekenen, dan op de operatietafel. Te weinig geld. Hij schaamt zich, maar ziet geen uitweg. Ook hij lijdt. Gelukkig kan ik helpen. En dan eergisteravond, tegen tien uur. Het is aardedonker en ik rijd hobbelen de laatste meters naar huis. Er wordt op mijn auto geklopt, ik stop en doe het raam open. Ik ken de man. Hij woont in het armzalige militaire kamp aan de overkant van de weg. Twee plastic zakken met vruchten en groenten heeft hij in zijn handen. Die zijn voor mij. Half huilend vertelt hij een vreselijk verhaal. Zijn kindje is deze week doodgeboren en om het fatsoenlijk te begraven vragen ze 70 dollar. Hij scharrelt in een tas en vist er een briefje uit. Ik lees en zie aan de tekst en de stempels dat het verhaal klopt. Ik twijfel toch want maak dit soort situaties vaker mee. Soms gaat men hier 'over lijken' om geld te krijgen. Leed verzachten? Er is toch geen beginnen aan? Geen tijd om lang te twijfelen! Ik hoef die vruchten niet, maar neem ze toch aan. Zat mensen die ik er blij mee kan maken. Ik geef hem het geld dan maar. 'God zegene en behoeft u, *patron*', zegt de man dankbaar en verdwijnt in de duisternis. Wat een land!

Er wordt inmiddels met man en macht gewerkt aan het oude gebouwtje. Over een paar weken kan begonnen worden met de activiteiten voor de 'militaire vrouwen'. Maar het kan nog steeds misgaan. De minister heeft mijn collega genderadviseur ter verantwoording geroepen. 'Waar is de officiële aanvraag tot uitvoering van het project, zodat ik mijn handtekening kan zetten' heeft de minister haar gevraagd. Misverstand. De genderadviseur dacht dat ik de minister zou informeren, en ik dacht dat zij dat zou doen, sterker nog, ik weet heel zeker dat we dat hebben afgesproken.

Ze is nerveus en bang en wil dat we de ‘verbouwing’ stopzetten zolang de handtekening van de minister niet onder een papier staat. Ik snap haar en vind het zelfs een beetje zielig, maar daar doe ik niet aan mee. Ik weet dat de minister dit soort projecten van harte ondersteunt, we hebben de viceminister regelmatig mondeling op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen en dan nu stoppen? Ik geef opdracht om met de werkzaamheden door te gaan en heb inmiddels een verhaal voor de minister op papier gezet met daarin een toelichting en een opsomming van alle voorbereidende activiteiten. Jammer dat de minister er niet is om het verhaal nog even mondeling uit te leggen.

In een plechtige ceremonie schenkt de Belgische koning Boudewijn op 30 juni 1960 de onafhankelijkheid aan Congo. Tot verbijstering van velen houdt hij een zeer eenzijdige toespraak waarin hij benadrukt hoe België gedurende bijna een eeuw zijn beste zonen naar Congo heeft gestuurd om daar beschaving en welvaart te brengen. Op geen enkel moment verwijst hij naar eventuele verdiensten van de Congolezen zelf. Op een gegeven moment wordt het premier Lumumba te veel. Hoewel het protocol niet in een weerwoord van hem voorziet, stapt Lumumba naar de microfoon. Uit zijn woorden spreekt de enorme frustratie over de vernederingen en het onrecht waartegen de Congolezen jarenlang hebben moeten vechten. Een paar citaten uit zijn toespraak, die door miljoenen Congolezen rechtsreeks op de radio wordt gevolgd en verschillende keren door applaus wordt onderbroken: ‘Deze strijd die tranen, vuur en bloed heeft gekost, wij zijn er in het diepste van ons hart erg trots op. Want het was een edele en rechtvaardige strijd, een strijd die onmisbaar was om een einde te maken aan de vernederende slavernij die ons met geweld werd opgelegd.’ ‘Wat ons lot is geweest gedurende tachtig jaar koloniaal bewind.....onze wonden zijn nog te vers en te pijnlijk om ze uit ons geheugen te kunnen wissen. We hebben de steken, de beledigingen en de spot die we elke morgen, middag en avond moesten ondergaan, gekend omdat we zwarten waren. Wij hebben meegemaakt dat onze gronden geplunderd werden in naam van wetteksten die niets anders deden dan het recht van de sterkste erkennen. Wij hebben het meegemaakt dat de wet nooit dezelfde was als het over een blanke of over een zwarte ging: inschikkelijk voor de ene, wreed en onmenselijk voor de ander’. ‘Wie zal de schietpartijen vergeten waardoor zoveel van onze broeders zijn omgekomen, de cellen waar brutaal diegenen werden ingeworpen, die zich niet meer wilden onderwerpen aan een bewind dat onderdrukking en uitbuiting betekende’. ‘Wij zullen erover waken dat de gronden van ons vaderland werkelijk ten goede zullen komen aan onze kinderen. Wij zullen een einde maken aan de onderdrukking van vrijheid van denken en er zorg voor dragen dat alle burgers ten volle zullen genieten van de fundamentele vrijheden, die voorzien zijn in de verklaring van de rechten van de mens’. Tien weken na zijn toespraak wordt Lumumba afgezet en nog eens vijf maanden later vermoord. In 2000 roept België, na de publicatie van ‘De moord op Lumumba’ van de historicus Ludo de Witte, een parlementaire commissie in het leven om de betrokkenheid van België bij deze moord te onderzoeken. Toch was ook Lumumba’s toespraak natuurlijk eenzijdig. We zullen later nog ingaan op ook het goede dat door België in Congo is gebracht.

Week 20

Op 30 juni 1960 wordt Congo onafhankelijk, met Kasavubu als president en Lumumba als premier. De politieke instellingen zijn nauwelijks voorbereid op hun nieuwe vrijheid. De regerende Mouvement National Congolais (MNC) van premier Lumumba staat voor een sterke centrale overheid, een ongebonden buitenlands beleid en grondige sociale hervormingen. Het gros van de andere partijen ziet door hun regionale oorsprong meer heil in een federale toekomst met sterke provincies. Zij willen een minder radicale breuk met het verleden. De onafhankelijkheid moet er volgens hen toe leiden dat vooral het top- en middenkader van de samenleving afrikaniseert. België moet ondertussen een prominente rol blijven spelen. Lumumba heeft een grote aanhang in de verschillende geledingen van de maatschappij, maar de Belgische financieel-economische lobby ziet natuurlijk liever een neokoloniale orde ontstaan. Ook de regering Eisenhower in de Verenigde Staten heeft een duidelijke antipathie tegen Lumumba: men vreest dat hij kan uitgroeien tot de Afrikaanse tegenhanger van de onlangs aan de macht gekomen communist Fidel Castro op Cuba. Op 4 juli 1960 leidt de tegenstelling opnieuw tot een explosie. Soldaten pikken het niet langer dat het hogere officierscorps blank blijft en

slaan aan het muiten. Lumumba steekt zijn begrip voor de muiters niet onder stoelen of banken, met als gevolg dat vijftigduizend Belgen het land halsoverkop verlaten. Tegen de wil van de Congolese regering stuurt België tienduizend militairen om deze massale uittocht te begeleiden. Als reactie daarop verbreekt de ex-kolonie alle diplomatieke betrekkingen met het moederland. Tot overmaat van ramp roept de Katangese leider Moïse Tshombe op 11 juli de onafhankelijkheid van zijn provincie uit. Hij wordt daarbij volledig gesteund door België, wiens Congolese belangen voor een belangrijk deel in deze koperrijke provincie liggen. Premier Eyskens stuurt zijn kabinetschef en een legertje adviseurs om Katanga te helpen een eigen bestuursapparaat op te bouwen. Achtduizend paramilitairen moeten de opstandige provincie beschermen tegen de Congolese regeringstroepen. Nu ruiken nog meer regionale leiders de vrijheid: Noord-Katanga scheurt zich op zijn beurt af van de rest van Katanga. En Albert Kalonji verklaart zijn diamantrijke provincie Zuid-Kasai onafhankelijk. Ondertussen keurt de VN een resolutie goed om Lumumba's regering militair te steunen bij het herstellen van de orde en de nationale integriteit. Op 18 juli komen de eerste blauwhelmen aan. De nationale chaos leidt onvermijdelijk tot een regeringscrisis. Op 5 september, minder dan tien weken na zijn ambtsaanvaarding, wordt premier Lumumba ontslagen door president Kasavubu. Een week later stuurt hij ook het parlement naar huis en op 13 september grijpt de jonge stafchef van het leger, kolonel Mobutu, de macht. Lumumba wordt in zijn residentie onder huisarrest geplaatst met een dubbele kring bewakers: een binnenste cirkel blauwhelmen, op hun beurt omsingeld door de soldaten van Mobutu. Eind november slaagt Lumumba erin zijn bewaking te doorbreken en hij probeert het nationalistische bastion Stanleyville (het huidige Kisangani) te bereiken. In plaats van zo vlug en anoniem mogelijk te reizen, houdt hij enkele politieke bijeenkomsten, waar hij wordt toegejuicht door een enthousiaste bevolking. Zijn triomf is echter geen lang leven beschoren. Op 2 december wordt hij door Mobutu's soldaten gearresteerd. Maar gevangenschap is niet langer een afdoende maatregel, volgens voorstanders van de nekoloniale orde. Lumumba is in de oppositie, het verzet of de gevangenis kennelijk nauwelijks minder bedreigend dan in de regering. Vanuit Belgisch en Amerikaans perspectief kan 'het probleem Lumumba' dan ook het beste definitief geregeld worden door de fysieke liquidatie van de nationalistische premier. Op 17 januari levert Mobutu hem, samen met zijn medestanders Okito en Mpolo, uit aan zijn aartsvijanden in Katanga. Nog diezelfde dag wordt het drietal vernederd, gemarteld en uiteindelijk vermoord.

'Jullie kunnen zonder problemen vanuit Goma naar Rutshuru rijden, maar verderop wordt het te gevaarlijk en moet je een gewapend escorte van de MONUC-troepen aanvragen'. De veiligheidsofficier van MONUC, de VN-macht in Congo, staat ons vriendelijk te woord. Mijn Nederlandse EUSEC-collega in Goma en ik willen een paar Congolese eenheden bezoeken en verder dan Rutshuru op ongeveer 80 kilometer van Goma hoeven we niet. Ik ben op een werkbezoek van drie dagen in Oost-Congo en vind het geweldig om hier nog een keer te zijn. Hoe anders dan in

Kinshasa. De rust, de prachtige natuur, het prettige klimaat, het Kivu-meer, de vulkanen, de overal aanwezige lavasteen, de vele knetterende brommers die als taxi dienstdoen (inderdaad wat minder rustig), de houten steps die honderden kilo's aan gewicht kunnen dragen en ook hetzelfde hotel waar ik uiteraard weer problemen ondervind met warm en met koud water (want het is er weer niet en wel en niet). Niets veranderd dus. Maar toch ook wel, want er wordt overal driftig aan de straten gewerkt. De gaten worden volgegooid met asfalt, vrachtwagentjes rijden heen en weer met ladingen steentjes om de paden te effenen en hier en daar verschijnen warempel lantaarnpalen. Op 30 juni wordt de onafhankelijkheid gevierd en president Kabila komt met zijn gevolg naar Goma. Vandaar de bedrijvigheid! 'We zullen de president eens laten zien hoe mooi de wegen en paden in Goma zijn',

zullen ze wel denken. Overigens is de verkeerschaos compleet, want ze sluiten voor het gemak zo ongeveer alle wegen maar tegelijk af. De weg naar Rutshuru is prachtig maar onbeschrijfelijk hobbelig. We halen een gemiddelde snelheid van nog geen 30 kilometer per uur. Maar wat is er nu eigenlijk zo gevaarlijk hier in Noord-Kivu? Het Congolese leger is weer eens in actie tegen de FDLR-groepen. Nadat Rwanda begin dit jaar een handje heeft geholpen, zet Congo de strijd tegen de gevaarlijke rebellen alleen voort. Maar een succes is het zeker niet. De FDLR opereert in kleine groepjes en vallen de lokale dorpen aan, vaak 's nachts. En een bijkomend probleem is de situatie in het Congolese leger. Vele soldaten hebben al maanden geen soldij ontvangen, doordat de registratie van de eenheden niet op orde is. EUSEC werkt er hard aan om de boel in orde te maken, maar het is vreselijk ingewikkeld. Op jacht naar eten, drinken en geld overvallen de ontevreden soldaten onschuldige landgenoten, maar ook kunnen rijke blanken in grote auto's slachtoffer worden van het geweld. Maar het gaat goed, we worden overal hartelijk ontvangen en we voeren goede gesprekken.

Week 21

De kleine maar razendsnelle boot laat een indrukwekkend schuimspoor achter in het grauwe water van de Congorivier. Het is een prachtige en zoals gebruikelijk zonnige dag en de wind waait door onze haren. We hebben vandaag een gezamenlijk uitstapje van EUSEC en EUPOL, de politiemissie van de EU hier in Congo. Een beetje ontspanning zo nu en dan kan geen kwaad en het belooft een gezellige dag te worden. We zijn met ongeveer vijftig mensen in drie boten op weg naar een eilandje in de rivier, een kilometer of vijftientig stroomopwaarts.

De Congo-rivier is werkelijk indrukwekkend met z'n 4400 kilometer lengte en hier en daar een breedte van meer dan twintig kilometer. Met een enorme kracht spuit hij zoet water de Atlantische oceaan in, aan de uiterste westpunt van het land. Anders dan bijvoorbeeld de Amazone kent de Congo-rivier geen droge tijden. Langs de rivier is er altijd wel ergens een regenseizoen aan de gang, wat zorgt voor enorme waterpartijen die afgevoerd worden. In 1482 werd de Congo voor het eerst door een blanke gezien, de Portugese zeeman Diogo Cao. Hij beschreef de bijzonderheid dat de uitstroming van zoet water zo sterk was, dat hij het water ver van de monding van de rivier nog direct uit de oceaan kon drinken. Onderzoek heeft uitgewezen dat het zoete water uit de Congo zo krachtig de oceaan instroomt, dat de rivier op de zeebodem over een lengte van bijna 200 kilometer een canyon met een diepte van duizend meter heeft uitgegraven. Over een afstand van meer dan 100 kilometer is het oceaanwater nog steeds zoet! Bijna niet te geloven. De inheemsen noemden de Congo-rivier 'de rivier die alle rivieren verzwelgt' en als je bedenkt dat alleen al drie van de zijrivieren van de Congo langer zijn dan de Rijn, dan snap je dat ook. Het is rustig op het water. Hier en daar zie je een pirogue, een soort houten visserskano, waarin twee mannen zich staande, al peddelend in evenwicht houden en af en toe het visnet uitwerpen. Langs de oever niets dan vergane glorie, roestige hijskranen, verrotte werven, ijzer, aftandse gebouwen, puin en scheepswrakken, half op de kant, half onder water, waar mensen in wonen. Ook zien we duwbotten die moeizaam sputterend en rokend hun vracht tegen de sterke stroming in duwen. Stroomafwaarts drijven grote, groene, grasachtige kluiten, soms begroeid met heuse struiken, als kleine eilandjes in een oceaan. Wie weet hoe lang ze al onderweg zijn.

We naderen de zandplaat en zien tenten en parasols, door EUPOL geregeld. We worden welkom geheten door een dansgroep, met ritmisch tromgeroffel, zang en Afrikaanse dans. We genieten van sport en spel, eten en drinken, zwemmen en van de kleurige danseressen. Op de terugweg aanschouwen we een bijzonder tafereel. Een duwboot duwt een aantal 'bakken' die werkelijk helemaal volgestouwd zijn met mensen, bovenop elkaar, onder zeilen, matrassen, jerrycans, zelfs dieren: een overbevolkt drijvend dorp. Onze Congolese schipper zegt dat dit gevaarte naar Kisangani vaart, ongeveer drie weken verder stroomopwaarts! Ik begrijp niet hoe de mensen het uithouden.

Begin 1961 draagt Mobutu de macht over aan een burgerregering, maar de rust is lang niet hersteld. Er volgen vier woelige jaren met verschillende regeringen die nooit greep krijgen op de situatie. De Verenigde Staten hebben weinig behoefte aan allerlei onlusten in Congo. Ze helpen Mobutu op 25 november 1965 aan de macht. Hij moet die pas tweeëndertig jaar later weer afstaan. Mobutu wordt door België en de VS als een aanvaardbaar staatshoofd beschouwd. Men gelooft dat hij de controle over het land kan herstellen. Ook verwacht men van hem een economisch liberaal beleid dat westerse ondernemingen in staat stelt door te gaan met het exploiteren van bodemschatten. Daarbij wordt hem een strategische sleutelrol toegedicht op het schaakbord van de Koude Oorlog. Met behulp van huurlingen slaagt Mobutu er inderdaad in korte tijd in om de rebellieën de kop in te drukken. In 1967 richt hij de Mouvement Populaire de la Révolution (MPR) op als eenheidspartij en een nieuwe grondwet introduceert een presidentieel systeem met alle macht in de handen van het staatshoofd. Vervolgens slaagt Mobutu er een tijdje in, alle partijen tevreden te houden. In 1973 afrikaniseert Mobutu de hele economie. Niet alleen de grote ondernemingen maar ook de kleine en middelgrote bedrijfjes worden overgedragen aan Mobutu-sympathisanten. De nieuwe managers hebben overigens niet de bedoeling, noch de vakkennis om hun nieuwe bezittingen goed te beheren. Het gevolg is dat de Congolese economie harde klappen krijgt. Het Congolese staatshoofd beschouwt het land, in de beste traditie van zijn illustere voorganger Leopold II als zijn persoonlijk wingewest. Om maximale macht uit te oefenen bouwt Mobutu een netwerk van onderbazen op. Hij schikt en herschikt zijn pionnen op zeer intelligente wijze en vermijdt zo dat ze hun eigen machtsbasis uitbouwen. De staat slaagt er ondertussen steeds minder in haar eigenlijke functie te vervullen. De economie zakt geleidelijk naar een nulpunt. Mobutu's strategisch belang als leider van een reusachtig land in het hart van Afrika neemt wel toe, omdat Afrika in de jaren zeventig een belangrijk strijdtoneel van de Koude Oorlog wordt. Tegen deze achtergrond is het ondenkbaar dat het Westen Mobutu laat vallen. Men wil niet het risico lopen dat het land in handen van niet-westerse leiders valt. Hij wordt dus niet al te kritisch gevolgd en op de schaarse momenten dat zijn regime wankelt, trekt men de situatie met Marokkaanse, Franse en Belgische troepen weer recht. De gewone Congolees ziet zijn levensomstandigheden in de jaren tachtig alsmaar slechter worden. De infrastructuur brokkelt af, onderwijs en gezondheidszorg zijn nog maar een schim van wat ze zouden moeten zijn en de politieke instellingen worden ongeloofwaardig. De bevolking moet de broekriem flink aanhalen. Er moet een immense schuld worden afbetaald die voornamelijk de spaarpotten van de machthebbers ten goede

is gekomen. Het persoonlijk fortuin van Mobutu wordt op een bepaald moment geschat op veertien miljard dollar.

Hoe het staat met 'mijn project'? Volgende week verder.

Week 22

De uitzending loopt tegen het einde. Zes maanden gaan voorbij, soms in vliegende vaart, soms langzaam. Hier in Congo over het algemeen snel, thuis in Nederland een stuk trager. De medaille-uitreiking heeft inmiddels plaatsgevonden en mijn opvolger Bas is in Kinshasa aangekomen. En dan gaat het snel allemaal. De komende week staat in het teken van overdracht van het werk en ook van afscheid nemen. Een afscheidsdiner hier, een eindverslag en een laatste gesprek daar. Het zal niet meevallen. Gemengde gevoelens. 'Partir, c'est mourir un peu'. Maar ook, 'Oost, West, thuis best!'. Afrika (Congo) overrompelt, Afrika zindert, Afrika dompelt je onder, Afrika grijpt jou aan en het

ongrijpbare houdt jou stevig in z'n greep. Ik weet niet wat het is, maar het bestaat en het heeft me te pakken. En wat heb ik hier nu helemaal bereikt? Ik hoop er volgende week nog over te berichten en de balans op te maken.

De receptie, het formele deel, de medailles en het feestje erna waren in ieder geval onvergetelijk. Alle Congolese collega's die ik uitnodigde, waren er. Daarna het formele deel door de Nederlandse ambassadeur in Kinshasa en vervolgens een ontspannen dansje in mooi gezelschap.

Vanmiddag ben ik nog eens even gaan kijken hoe het staat met de verbouwing van het voormalige schoolgebouwtje. Het moet een *Foyer Social* worden, het microproject-idee van een soort huiskamer, waar de vrouwen van militairen een paar kleine ambachten aangeleerd krijgen. Dat helpt hun zelfstandigheid te vergroten. Het projectplan is nog steeds niet officieel bekrachtigd met een handtekening van de minister. Had ik ook niet verwacht en dus is het goed dat we gewoon zijn doorgedaan. Het dak is vernieuwd, de vijf klaslokalen zijn keurig afgetimmerd, er is verlichting, er zijn toiletten met een vernieuwde afvoer (die ergens naartoe gaat), er zijn deuren en het verroeste ijzerwerk is in de menie gezet. Er wordt netjes gewerkt en we verwachten dat de bestelde tafels, stoelen en naaimachines volgende week arriveren. Dan kan het gebouwtje misschien eind volgende week worden opgeleverd. We moeten nog wel wat geld reserveren voor opleidingen van de dames die de lessen gaan verzorgen.

Een kleine vrouw (ongetwijfeld van een militair) stapt op me af. Ze ziet er arm en onverzorgd uit. Ze begint een uitgebreid verhaal in het Lingala en gebaart er driftig bij. Hoewel mijn taallessen volstrekt ontoereikend zijn, begrijp ik wel wat ze bedoelt. We hebben haar woonruimte ingepikt. Ze leefde met haar gezin in het voormalige toilethok van het schooltje, totdat de werklui begonnen te timmeren, want toen moest ze plaats maken. Nu woont ze met man en kinderen in een tentachtig onderkomen in de tuin van het gebouwtje. Ik geef haar dertig dollar als 'doekje voor het bloeden'. Hoewel het een half maandsalaris is van haar man, vraag ik mij af hoe ze zal reageren. Is het niet te weinig? Er verschijnt gelukkig een brede grijns op haar gezicht en ze begint me overdreven uitgebreid te bedanken. Ik denk

dat ik er wat onbeholpen bij heb staan kijken. Lastig soms hoor, om je een houding te geven als 'rijke, blanke weldoener' (en waar hebben we het eigenlijk over?).

Mobutu speelt een verdeel-en-heersspel. Hij grijpt elke gelegenheid aan om chaos en geweld aan te wakkeren. Op 11 mei 1990 richtten de elitetroepen van Mobutu een bloedbad aan op de campus van Lubumbashi (in de provincie Katanga in het zuiden van Congo). Officieel zijn er 39 doden, maar volgens de meeste bronnen meer dan honderd. Dit incident is de directe aanleiding tot het stopzetten van de Belgische ontwikkelingssamenwerking. In 1992 breken zware rellen uit in Katanga, nadat de Luba-bevolkingsgroep die daar al sinds generaties woont, plotseling wordt gebrandmerkt als ongewenste vreemdeling. Tweeduizend van hen worden vermoord en honderdduizenden worden verplicht om terug te keren naar de Kasai-provincie, waar de Luba de meerderheid vormen. In januari 1993 slaat het geweld over naar Kinshasa waar duizend doden vallen, onder wie de Franse ambassadeur. Mobutu laat zijn leger toe op grote schaal te plunderen en te moorden. Internationaal is Mobutu in 1994 zijn laatste krediet kwijt. Het Internationale Monetair Fonds stuurt aan op een opschorting van het financieringsprogramma. De buitenlandse investeringen zijn al jaren stilgevalen en ook de Verenigde Staten en Frankrijk zijn gestopt met de ontwikkelingssamenwerking. Maar Mobutu's positie verstevigt weer door de humanitaire catastrofe rond de vluchtelingenstroom uit Rwanda in juli 1994. Er komt een enorme hulpoperatie op gang waarbij de internationale gemeenschap niet om Mobutu heen kan. De jaren negentig zijn voor het gebied rond de Grote Meren een zeer turbulente periode. De bestaande tegenstellingen in de verschillende landen verscherpen zich en er zijn grootschalige, geregistreerde uitbarstingen van gruwelijk geweld. Bovendien wordt het steeds onduidelijker wie bij welk kamp of leger hoort. Vanaf augustus 1998 kristalliseert het conflict zich in Congo, dat op die manier het slagveld van Afrika dreigt te worden.

Week 23

Het einde is in zicht en tegelijk is de cirkel bijna rond. In de vorige brief ging het over het vreselijke regiem van Mobutu. In de tweede (van vijf maanden geleden) schreef ik dat de Banyamulenge, een etnische groep van Tutsi-afkomst, in 1996 in opstand kwamen tegen diezelfde Mobutu. En dat hij werd verdreven door Laurent Désiré Kabila, de in 2001 vermoorde vader van de huidige president Joseph Kabila. We zijn weer terug bij af. Als ik niet uitkijk, herhaalt de geschiedenis zich (en misschien niet alleen in mijn nieuwsbrieven). Maar het boek is niet uit. Nee, het is geen verhaal met een begin en een einde. Het is een cd die maar doorspeelt, muziek die blijft hangen. Het stopt niet, het houdt niet op. Onverminderd hoor je ze, de geluiden uit de stad, de klanken uit het oerwoud. Soms lijken ze weg te sterven, maar ineens laaien ze fel op, als een verzengend vuur in de tropische nacht. Duisternis en licht, nacht wordt weer dag en weer nacht. En ik mocht erbij zijn. Heel even maar. Een klein stukje geschiedenis beleefde ik mee. Ik was er getuige van en even mocht ik meebewegen, meedansen op het ritme van dat Afrikaanse lied. Wat zijn zes maanden in een mensenleven?

Ik verhaalde van de verschrikkelijke gevechten hier in Congo, de miljoenen doden, de walgelijke verkrachtingen, van de straatarmen en de puissant rijken, de corruptie, de hitte, van slavernij en uitbuiting, kolonisatie en onafhankelijkheid, van dictatuur en democratie. Ik sprak van onbegrijpelijke taferelen in het verkeer, van bizarre gebruiken en gewoonten. Ik probeerde te beschrijven wat niet te beschrijven is, in woorden te vangen wat onuitsprekelijk is. Maar ik mocht ook dat andere verhaal vertellen. Van mooie mensen en optimisme, van geloof, hoop en liefde, van overleven, warmte, vriendschap, van een schitterend land, een overweldigende natuur, van bemoediging en medeleven. Toch telkens maar weer die tegenstellingen!

Maar waar is het nu allemaal mee begonnen? Wat ligt ten grondslag aan alle problemen in dit versnipperde land? En waar gaat het naartoe? Is er wel een begin aan te wijzen aan oorlog en geweld en wanneer zal daaraan een einde zijn? En die doorlopende muziek dan?

Het lijden van het Congolese volk loopt als een bloedrode draad door de geschiedenis. Strompelen op de maat van die muziek! Afrikaanse klaagliederen! Monotoon. Danspassen op een lijdensweg. En ook daar weer die tegenstelling, want er zijn altijd Congolezen geweest die dat lijden mogelijk hebben gemaakt. Nee, je kunt de Congolezen niet alleen als slachtoffers beschouwen. Dat is te gemakkelijk! Zo hebben de Belgen natuurlijk vreselijk huisgehouden in Congo. Wat er allemaal is gebeurd, valt niet goed te praten. Maar wat hebben de Congolezen zelf tot stand gebracht nadat de Belgen vertrokken? Veel van wat ik hier nog aan gebouwen overeind zie staan, dateert uit de koloniale tijd, alweer bijna vijftig jaar geleden afgesloten. Er werden toen spoorwegen aangelegd en wegen gebouwd. Het schoolsysteem en de gezondheidszorg werden op Belgische leest geschoeid. Maar er is bijna niets meer van over. Rokende puinhopen zijn het, en de rails, overwoekerd door plantengroei, opgeslurpt door het oerwoud.

Oorzaken aanwijzen is moeilijk en het zijn er veel. Daar is de slavenhandel die honderdduizenden Congolese mannen uit de samenleving deed ontvoeren. Vrouwen en kinderen bleven achter. Daar zijn de honderden verschillende stammen met elk hun eigen taal, gewoonten en gebruiken. En de vele buurlanden die willen profiteren van de Congolese bodemschatten. Natuurlijk speelde de kolonisatie door België een grote rol. Daardoor zijn ontwikkelingen op sociaal en economisch gebied in een stroomversnelling gekomen, daar waar ze normaal gesproken honderden jaren tijd nodig hebben. En andere ontwikkelingen bleven achter of kwamen helemaal niet van de grond, zoals de vorming van een betrouwbare en gewaardeerde elite en ook die van een goed opgeleid middenkader. Die achterstand maakt ook dat de oorlog van de jaren negentig en tweeduizend in het gebied van de Grote Meren ook wel de Eerste Wereldoorlog op Afrikaanse bodem wordt genoemd. En dan die vreselijke machtswellustelingen, die leiders die voortdurend de gek staken met alles wat op democratie leek. Alleen maar belust op eigen gewin.

In het door mij regelmatig gehanteerde boekje van Kris Berwouts over het land Congo (ik zei toch dat ik het niet allemaal van mijzelf heb?) lees ik het volgende. '... Het feit dat vele Congolezen het schenden van de mensenrechten en van de integriteit van het land eensgezind afwijzen, mag niet verhullen dat er binnen Congo enorme tegenstellingen zijn. Daarvoor zal een oplossing gevonden moeten worden. Vrede betekent hier niet het einde van de spanningen, maar het begin van een complex proces waarbij nieuwe evenwichten gezocht moeten worden. Bovendien is het feit dat de staat er steeds minder in slaagt haar traditionele functies te vervullen geen tijdelijk ongemak. Herstel van de staatsmacht leidt niet automatisch tot een nieuwe orde. De oorlogseconomie heeft nieuwe economische en sociale organisatievormen doen ontstaan, die hun eigen leven zijn gaan leiden, op basis van hun eigen wetten. Dit systeem heeft (ook in de huidige tijd van relatieve vrede) de neiging zichzelf in stand te houden' En nog één citaat uit het boekje. 'De Congolese bevolking blijft ondertussen hopen op een demilitarisering en de-internationalisering van het conflict. Pas als de vreemde mogendheden het terrein verlaten, de eenheid van het land hersteld wordt en de verschillende groeperingen binnen de samenleving een constructieve dialoog aangaan, is er een kans op verzoening en een nieuwe politieke orde. En die orde is op haar beurt onontbeerlijk voor de heropleving van de economie, de rechtshandhaving en de sociale voorzieningen'.

Bijna ga ik naar huis. Ik vraag me af wat ik hier heb gedaan. Meer dan mijn best was niet mogelijk. Heel kleine stapjes, druppeltjes op gloeiende platen, bouwen aan relaties, vriendelijkheid, een luisterend oor, een steen aan het 'gebouw van veiligheid'. Of dat genoeg is? Ik denk het niet. Maar het is in ieder geval een begin, een begin van een weg die ergens uitkomt. Een begin waarvan ik denk dat het er nog niet is geweest. Een nieuw lied! Toekomstmuziek! We moeten vooral een 'deuntje mee blijven blazen'! Zo optimistisch zit ik nu eenmaal in elkaar. Dat was het.

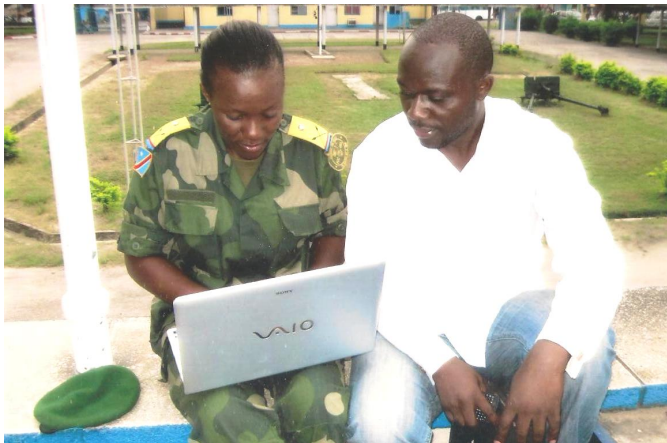
Zomer 2015

Eigenlijk begint dit verhaal in 2009.

In Kinshasa raakte ik onder de indruk van het verhaal van Viviane (1986), een ex-kindsoldaat en opgeklommen tot majoor in het Congolese leger. Met veel overtuiging gaf ze aan dat ze graag met een computer wilde leren werken en dat ze een studie wilde volgen aan de universiteit. Met haar 40\$ inkomen per maand was dit voor haar niet op te brengen, want een studiejaar kost al snel zo'n 300\$. Ik vertrouwde haar en het besluit om te helpen was snel genomen. Ik trok gedurende drie maanden regelmatig met haar op, begon met de laptop-lessen en stopte haar af en toe wat geld toe. Ook startte ik de onderhandelingen bij het Ministerie van Defensie voor een eventueel studieverlof. Toen ik in juni 2009 afscheid nam, beloofde ik haar het volgende: "als je ooit gaat trouwen, probeer ik bij het huwelijk aanwezig zijn..."

De jaren verstreken. In 2010 begon Viviane haar studie Internationale Betrekkingen. We stuurden haar regelmatig geld, studieboeken en soms kleding. In 2011 kochten we een nieuwe laptop met Franse

software en lieten die in Kinshasa bezorgen. Wat was ze blij! We begrepen dat haar studieresultaten boven gemiddeld waren. Soms zat ze weken thuis; dan staakten de docenten omdat ze niet werden betaald. Ze leerde Victor kennen, een medestudent die zowel Economie als Internationale Betrekkingen studeerde. In 2012 stuurde Viviane ons haar tussentijdse scriptie over de 'Arabische lente'. In het voorwoord stond geschreven: 'opgedragen aan mijn 'grand frère' Jan

Blacquière, steunpunt van mijn universitaire studie, zonder wie ik dit werkstuk nooit had kunnen maken....'. We wisten dat het waar was, maar het voelde wat ongemakkelijk.

We hielden contact, ook met Victor, inmiddels haar verloofde. In 2014 zat Viviane 9 maanden in een gevangenis in Oost-Congo, naar later bleek onschuldig. Maar ook daar, onder ongelofelijk moeilijke omstandigheden, hield ze vol, las ze veel en studeerde ze verder, zo goed en zo kwaad als het ging. Begin 2015 kwam het bericht: "we gaan deze zomer trouwen"! Uiteraard was ze mijn belofte niet vergeten. In overleg bepaalden we de datum: 1 augustus. Dit bleek een perfect moment: de dag ervoor zou ze haar 'bul' ontvangen, de officiële afronding van haar studie.

Gelukkig wil mijn echtgenote Riëtte wel met me mee: voor het eerst naar Afrika! De reis wordt voorbereid, Riëtte moet een reeks inentingen laten zetten, de visa worden aangevraagd, reis en verblijf worden geboekt. We besluiten een week te gaan: van 28 juli tot en met 4 augustus. Ook helpen we Victor nog met de bruidsschat: we sturen op verzoek stoffen van Vlisco (een Brabants bedrijf dat de mooiste stoffen produceert voor de Afrikaanse kledingmarkt) en schoenen en bijpassende tassen voor de (schoon) familie. Ook kopen we cadeaus voor diverse Congolese vrienden.

Dag 1

Dan is het zo ver. Bepakt en bezakt verlaten we met een taxi een warm Parijs. De vliegreis van een kleine acht uur verloopt voorspoedig. Ik waarschuw Riëtte alvast: "schrik niet van de chaos straks bij

aankomst op het vliegveld van Kinshasa". Maar dan, een keurige nieuwe aankomsthal, rustig in de rij staan, controles en de lopende band met de koffers doet het gewoon. Hoe anders dan vijf jaar geleden toen ik het land voor het laatst bezocht. Victor, aanstaande echtgenoot van Viviane, wacht ons op, samen met Jonas, de chauffeur van mijn vriend Nelson (die inmiddels lid is van het Congolese Parlement). We mogen de auto en chauffeur van Nelson de hele week exclusief gebruiken! Dan gaat het richting de stad, over brede wegen door de zwoele avond. Sommige dingen zijn hetzelfde. De typische geur van Afrika, nog steeds overal vuurtjes, een krioelende donkere mensenmassa tegen een donkere achtergrond. Wonderlijke producten worden langs de weg aangeboden, zoals kleine, levende krokodillen. Gevaarlijk overstekende voetgangers, volgepropte taxibusjes met aan de buitenkant hangende mannen, onverantwoord overbeladen karren en 'pick-ups'. De grote, glimmende auto's van links hebben nog steeds voorrang op de oude barrels van rechts. Mooi om weer terug te zijn, maar ook is het anders. Asphalt op de wegen en de gaten zijn voor een groot deel verdwenen. Ik zie zebrapaden en verkeerslichten: de volgende stap is dat de weggebruikers ze serieus nemen!

Het Kempinski hotel Fleuve Congo is mooi: een luxe rustpunt in een chaotische omgeving. Twee maandsalarissen van een Congolese majoor per nacht, hoe bizar kan het zijn! Maar dat had ik Riëtte beloofd: op z'n minst 's avonds even bij kunnen komen! Viviane komt naar het hotel om ons te begroeten: een bijzonder weerzien en voor Riëtte een eerste kennismaking. Ze heeft vandaag haar scriptie moeten verdedigen; alles is goed gegaan. Riëtte en ik hebben best trek en bieden onze vrienden ook iets te eten aan. "Nee hoor, is het antwoord, we eten morgen wel". Ik stop Victor nog wat dollars in z'n hand, want hij heeft nog niet alles rond voor het feest. Morgen acclimatiseren, overmorgen het burgerlijk huwelijk, de dag erna de diploma-uitreiking en weer een dag later de kerkelijke inzegening en het feest. We gaan bijzondere dagen tegemoet.

Dag 2

Ik heb er geen andere woorden voor: gewoonweg bizar! Tientallen straatvegers zijn bezig om het zand van de doorgaande wegen op te vegen. Gewapend met een soort stoffer en blik en met gevaar voor eigen leven, vegen ze het zand voor het voorbijrazende verkeer vandaan. En tegelijk, als je een zijweg inslaat, zie je de plastic flessen, blikjes en ander vuil werkelijk overal liggen. En de riviértjes zijn open riolen; ze kabbelen dwars door de woonwijken heen en staan ongetwijfeld garant voor nare ziektes en andere ellende. Vandaag is de eerste volle dag in Kin, zoals Kinshasa door de Congolezen wordt genoemd. Jonas haalt ons op voor een interessante rondrit. We bezoeken mijn onderkomen van de EUSEC-missie in 2009.

Bij de voormalige ingang treffen we David aan, een kreupele jongen die er 6 jaar geleden ook al voor de poort hing. Herkenning van beide kanten! Dan naar het ministerie van defensie om de route te laten zien die ik toen dagelijks reed en door een bijzonder levendige buurt terug. We halen Viviane op die in de 'trouwjurkenwinkel' moet zijn, voor de laatste afspraken. Tientallen bruidsjurken worden te huur aangeboden, want kopen is maar voor weinigen weggelegd. We lunchen laat en vet, in een Congolees hamburgerrestaurant waar het veel te lang duurt voordat we iets op ons bord krijgen. Hoezo 'fast food'? Lange wachttijden,

voor ons vaak irritant, voor de Congolees iets dat tot het dagelijkse leven behoort. Moe van de vele indrukken keren we vroeg in de avond terug naar het hotel.

Dag 3

“Zorg maar dat jullie er rond een uur of tien zijn, want rond die tijd gaat het beginnen”. De boodschap is duidelijk, we bestellen Jonas om 09.30 bij het hotel en tegen kwart voor tien staan we voor een aftands gebouwtje, het gemeentehuis van N’Galiema, een wijk van Kinshasa. We wachten....

Om halfelf komt bruidegom Victor aan, in een grote, glimmende, geleende Landcruiser. Ook een oud-minister, aanwezig namens de familie van Victor, is inmiddels ter plaatse. Nu nog even op bruid Viviane wachten....

Samen met haar vriendin Oprah arriveert ze tegen kwart over elf. Ze was toch nog maar even naar de salon gegaan, een van de vele kappers die Kin rijk is en waar de Congolese vrouwen met grote regelmaat te vinden zijn om weer een andere pruik, of nieuwe ‘extentions’ te laten aanbrengen. We worden geacht een paar documenten in te vullen met onze namen, geboortedata en meer. We zijn tenslotte officiële getuigen! Riëtte en ik vragen ons af hoe het zit met de planning van de ambtenaar van de burgerlijke stand; er zijn zo te zien nog meer bruidsparen die voor deze ochtend hebben afgesproken.

Volgens mij kan de plechtigheid beginnen, of toch niet? Nee hoor, eerst gaan we nog even oefenen met een soort cortège, een clubje bevriende militairen, dat later ook een sabelwacht zal vormen. Een uurtje later, rond kwart over twaalf marcheren we onder begeleiding van trommels en trompetten de trappen op en het zaaltje in.

Om 12.30 begint mevrouw de ambtenaar met de huwelijksluiting. Het gaat over de rechten en plichten van vrouw en man, over wederzijds respect, liefde en trouw. “En nooit in het openbaar kwaad van elkaar spreken, die gesprekken moet je binnenskamers houden!” “Een applausje voor mevrouw de ambtenaar”, roept een medewerkster van de gemeente! “Hoeveel kinderen willen jullie”, vraagt mevrouw aan het bruidspaar. “Doe maar vier”, zegt Victor. Viviane zegt niets. Ze zullen wel zien.

We lopen in de maat naar buiten, onder luid muziekgeschal, onder de gekruiste sabels door. Al hossend en swingend gaat het vervolgens. Stof, zwetende lichamen, lachende en dansende mensen. Kijk die blanken eens dansen, hoor je ze denken. Gegiechel, trompetlawaaï, foto en film, interviews, nog meer foto’s. We gaan naar een restaurant waar we met een klein groepje gezellig natafelen. Bijna niet te beschrijven!

Dag 4

Nou laten we ons toch weer foppen! We zitten keurig op tijd in de aula van de universiteit voor de

diploma-uitreiking. Aanvang rond halfelf was ons duidelijk medegedeeld. Maar ja, de Congolezen zeggen dat de tijd van elastiek is... We wachten.... Tegen kwart over elf komen de professoren in ganzenpas de zaal binnen lopen. Voor in de aula neemt de helft plaats. Voor de echte autoriteiten zijn er zwartleren stoelen op het podium geplaatst.

De rector, het hoofd van de universiteit, neemt het woord en houdt het ruim drie kwartier stevig vast. Dan volgt een toespraak van de

directeur van de faculteit. Hij gaat er eens rustig voor staan. Weer drie kwartier verder worden de resultaten per studierichting bekendgemaakt. De mensen die met een 'met lof' of een 'met genoeg' zijn geslaagd, worden naar voren geroepen. Het is overigens ook het moment dat je als student te horen kunt krijgen dat je bent gezakt. Lekker invoelend, zeg maar! Van de ongeveer 400 studenten Internationale Betrekkingen is er niemand met een 'met lof' en krijgen er vier een 'met genoeg'. Viviane is daarbij. Heel knap dat ze bij de beste 1% hoort! Na een zit van ruim drie uren gaan we naar buiten. Honderden mensen staan de geslaagden op te wachten. Met een oorverdovend gekrijs van evenzovele scheidsrechters fluitjes wordt plakkerige chemische sneeuw-smurrie uit spuitbussen boven onze hoofden uitgespoten. Wat een volk! Je verzint het gewoon niet!

Dag 5

Toch maar even vragen hoe laat we bij de kerk moeten zijn, ook al weten we inmiddels wel hoe het zit met die tijden. Het is de grote dag van de kerkelijke inzegening en het feest. "De kerkdiensten in de RK-kerk beginnen hier echt op tijd. Het begint om vier uur maar jullie moeten er iets eerder zijn om nog wat door te spreken". We staan niet al te laat op en gaan te voet naar de 'Pâtisserie nouvelle', een prima Frans restaurant en inmiddels een bekende plek. Lekker ontbijt en daarna lopen we op het gemakje terug. Veel auto's toeteren naar ons; de bestuurders willen ons graag meenemen, uiteraard tegen een vergoeding. Blanke mensen lopen toch niet? Maar wij in dit geval wel. We knappen ons op en trekken onze bruiloftskleren aan. Jonas, we moeten het toegeven, is zoals steeds gewoon ruimschoots op tijd. Ruim voor vier uur heet de pastoor ons welkom en wijst hij ons een apart zaaltje. We kunnen het koor al horen repeteren. We wachten....

Meneer pastoor wil op tijd beginnen maar enige details ontbreken nog, onder meer het bruidspaar. Ook zijn er nog nauwelijks genodigden. Om halfvijf komt het bruidspaar aan. Viviane heeft gevraagd of ik de rol van haar vader op mij wil nemen: de bruid begeleiden naar pastoor en echtgenoot. Haar ouders wonen in Goma, 1800 kilometer verder naar het oosten en het geld ontbreekt om de bruiloft bij te wonen. Uiteraard vervul ik die taak met genoegen. Mooi moment!

De dienst duurt precies anderhalf uur: de pastoor heeft een goed verhaal en er wordt prachtig gezongen en gedanst door het koor. Na weer veel foto's en filmopnames vertrekt het bruidspaar de inmiddels donkere avond in, om foto's te gaan maken in de tuin van een duur hotel. Dat vinden ze helemaal geweldig.

Overigens is het best bijzonder dat het in Kinshasa het hele jaar door rond halfzes 's morgens licht wordt en het om halfzeven 's avonds helemaal donker is. We nodigen Nelson en zijn vrouw Abi uit om even wat te gaan drinken. We zijn over een paar uur welkom op het feest en zo overbruggen we de tijd. En dan, tegen acht uur gaan we naar het feest.

Het bruidspaar heeft een zaaltje op de vijfde verdieping afgehuurd van het voor Congolese begrippen luxehotel Africana Palace. We treffen er gedekte tafels aan, voor in totaal precies honderd personen. De tafels hebben alle een eigen naam en de indeling is reeds op de uitnodigingskaart te lezen. Het volume van de geluidsinstallatie staat ongehoord hard. Ik vraag of de muziek een beetje zachter kan, zodat we op z'n minst een paar verstaanbare woorden kunnen wisselen. Uiteraard zijn we om kwart over acht de eerste bezoekers, samen met Nelson en Abi. En ook om negen uur zijn we nog alleen. Gelukkig kunnen we alvast een drankje bestellen. En nog een. We wachten... Langzaam druppelen de gasten binnen. Iemand aan onze tafel die zich voorstelt als Laurent de architect krijgt een telefoontje, naar later bleek van bruidegom Victor. De ceremoniemeester heeft zich zojuist afgemeld; of Laurent die taak op zich wil nemen. Ja hoor, geen probleem en even later neemt hij het woord. Het bruidspaar wordt aangekondigd terwijl de microfoon herhaaldelijk snerpnd hoog en gevaarlijk schel piept. Victor en Viviane, met daarachter de getuigen schrijden binnen en nemen plaats op een wankel podium, waar een gedekte tafel voor vier personen staat te wachten. Ze zullen er het grootste deel van de avond blijven zitten.

Hè, hè, het feest kan beginnen. Word ik toch nog even verrast, want de ceremoniemeester vraagt mij spontaan een getuigenis af te leggen over het bruidspaar. Improviseren maar! Vrienden van Victor slepen vervolgens een massief eikenhouten kast het zaaltje in. Mooi cadeau! Breng dan nu maar weer even naar beneden! Het meubelstuk past uiteraard niet in de lift en dan is vijf etages best sportief. De gasten worden uitgenodigd om naar voren te komen en de meegebrachte cadeaus te overhandigen. Wij hebben onze pakjes in de hotelkamer achtergelaten om ze de volgende dag aan te bieden. Nelson maakt ons echter duidelijk dat we toch symbolisch even in de rij moeten gaan staan met een envelop. Dan kan iedereen tenminste zien dat we ook wat geven. Met de muziek op oorverdovend wordt vervolgens het buffet geopend tegen elf uur. We lusten eigenlijk best wel wat en zelfs de gebakken en vlijmscherp gekruide rupsen gaan er bij mij wel in. Met het geitenooi heb ik even later iets meer moeite, maar ook dat lukt zonder noemenswaardige problemen. Overigens is het eten verder goed te doen: gedroogde vis, gebakken vis, gestoofde vis, een joekel van een vis, zo ongeveer rechtstreeks uit de Congo rivier op een schaal, een klein compleet varkentje, andere soorten vlees waaronder de genoemde geit, rijst, pasta, groenten, maniok, olijven, pesto en nog meer. En ook Riëtte eet haar bordje leeg. Dan wordt de bruidstaart nog aangesneden, de 'vin d'honneur' geserveerd en gaan we de dansvloer op. Het feest zal doorgaan tot een uur of vier, maar om halfdrie liggen wij weer in ons hotelbedje, je weet wel, met van die suizende oren. Wat een feest! Heel bijzondere ervaringen.

Dag 6

Na een goede nacht en wonderlijk genoeg zonder maag- darm- of andere klachten, wandelen we voor een brunch maar weer naar de patisserie. Begin van de middag haalt Jonas ons op om naar Liliane te gaan. Ook haar hebben we ondersteund, toen ze jaren geleden naast haar werk bij defensie een bedrijfje opzette voor de productie van pindakaas. Ze is inmiddels overgestapt naar het ministerie van

infrastructuur, milieu en ontwikkeling. We hebben er eigenlijk geen beeld bij, waar dat ministerie in Congo verantwoordelijk voor is. Helaas staat de 'pindakaasfabriek' door allerlei problemen al een tijdje stil. Ze leeft samen met haar zus, broer, schoonzus en een nichtje in een klein huisje in een wat mindere wijk. Vuil afvalwater sijpelt door de straat. Goed om haar weer te ontmoeten. We nemen afscheid en gaan terug naar het hotel. Het weer is de hele week al mooi: warm, maar niet al te kief. We genieten een uurtje aan de rand van het zwembad.

We spreken met Victor en Viviane af om vanavond uit eten te gaan. Op verzoek wordt het de 'Roi des cosa', een restaurant waar je heerlijke en grote garnalen kunt eten. We treffen Viviane half huilend aan, duidelijk in paniek en het gezicht van Victor staat somber. Het trieste verhaal volgt. Ze zijn die ochtend vanuit het 'feesthotel' met een taxi, volgeladen met de cadeaus, op weg naar huis gegaan. Ook de al genoemde laptop hadden ze bij zich, met de gevulde enveloppen in het zijvak van de tas. Halverwege de rit kregen ze, niet ongebruikelijk overigens, een lekke band. Een andere taxi werd aangehouden, de spullen werden overgeladen en de weg werd vervolgd. Thuis aangekomen ontdekten ze dat ze de laptotas met inhoud niet meer bij zich hadden. Die was ongetwijfeld in de taxi met panne achtergebleven. Victor direct weer op pad en op zoek naar de betreffende chauffeur. Niet gevonden natuurlijk. Nu begrijpen we pas welke waarde de computer voor Viviane vertegenwoordigde. Vier jaar geleden van ons gekregen, al die tijd beschermd als was het haar kind en door alle moeiten heen was het een soort van houvast. Foto's, filmpjes, haar universiteitswerk, alles stond erop en slechts van een klein deel hadden ze een back-up. En ook nog 200 dollar aan giften in het zijvak, maar dat interesseerde ze veel minder. En denk maar niet dat iemand in Kinshasa die een computer met geld vindt, op zoek gaat naar de eigenaar. "Dat we die laptop nu uitgerekend hebben verloren, nu jullie bij ons zijn". We praten het erg verdrietige stel een beetje moed in, maar de desillusie overheerst.

Dag 7

Een rustige ochtend met broodjes van de patisserie, koffie, lekker weer en zwembad. Wel weer even insmeren tegen de muggen natuurlijk. Om 13.30 staat Jonas voor de deur. Nelson heeft verzonnen dat hij ons ontvangt in een Italiaans restaurant. We treffen Abi, maar ook de beide dochters Gloria en

Gracia aan. Ze zijn alvast begonnen aan een enorme pizza. Leuk weerzien met de meiden. Cadeautjes worden uitgewisseld. We krijgen een mooi schilderijtje. Lekker en gezellig met elkaar gegeten en dan terug naar het hotel. 's Avonds worden we weer opgehaald want Nelson heeft verzonnen om weer met elkaar te gaan eten, nu zonder vrouw en kinderen en deze keer in een Congolees etablissement. Ook Jonas eet met ons mee. Het buffet doet denken aan dat van de trouwerij en ook de gebakken rupsen zijn weer van de partij. Heel gezond, zullen we maar zeggen.

Het mooiste nieuws van de dag komt van Victor. Hij belt ons later die avond op met het volgende verhaal. Hij is uiteraard in alle vroegte opnieuw op pad gegaan om de taxichauffeur op te sporen. Hij heeft de hele dag staan 'posten' in de buurt van waar ze de kapotte auto hadden achtergelaten. Aan het begin van de avond heeft hij beet: hij ziet de auto rijden, weet naast de bestuurder te klimmen, weet de autosleutels uit het contact te halen en vraagt waar de laptop is gebleven. De taxichauffeur bevestigt dat hij weet wie naast hem zit, maar ontkent iets te hebben gevonden. De medepassagiers die het hele verhaal van Victor vervolgens te horen krijgen, vinden ook dat betrokkene de computer moet teruggeven: je steelt toch geen spullen van een pasgetrouwd stel? Ik weet niet hoe lang de onderhandelingen hebben geduurd en ook niet na welke dreigementen de chauffeur uiteindelijk heeft toegegeven, maar het eind van het verhaal is dat Victor en Viviane de Vaio-laptop terug hebben, in ruil voor het geldbedrag in de enveloppen dat inmiddels door de man was uitgegeven. Je gelooft het gewoon niet. Nu weten we zeker, samen met Viviane en Victor, dat we te maken hebben met een heel bijzondere en rijk gezegende computer, die gewoon niet verloren kan raken. Je zou meer van dat soort instrumenten in huis willen hebben!

Dag 8

Wat vliegt de tijd; de laatste dag is alweer aangebroken. Om in te checken voor de nachtvlucht van Air France naar Parijs, moeten we met de bagage voor 12.00 bij het Memling hotel in Kinshasa zijn. Onze trouwe Jonas brengt ons er tijdig naartoe. De procedure verloopt voorspoedig; nog even 50\$ per persoon aan belasting betalen (we zijn benieuwd wie onze centjes deze keer zal innen) en we kunnen het pand verlaten. We besluiten om ons aan het zwembad van het hotel te installeren en nodigen onze vrienden die middag uit om nog een paar uren met elkaar door te brengen. Nelson, Victor, Viviane en nog een 'grote broer' die we ook tijdens het feest hadden ontmoet, schuiven aan. We bekijken op de teruggekeerde laptop een filmpje van het al eerder voltrokken '*mariage coutumier*', het huwelijk in de huiselijke kring waarbij de bruidsschat was overhandigd. We zitten gezellig bij elkaar. Om 17.00 nemen we afscheid van Nelson. Het jonge bruidspaar begeleidt ons met Jonas naar het vliegveld. We nemen afscheid. Best een emotioneel moment. Zullen we elkaar ooit weer terugzien? Dan nog door een stuk of vijf verschillende controles. En daarna wachten we.... Maar dat zijn we inmiddels wel gewend! Onze vrienden zullen pas vertrekken als we opstijgen. Na een goede thuisreis resten ons de mooie en bijzondere herinneringen, waar jullie inmiddels ook een beetje deelgenoot van zijn.

